

Debreceni Egyetem
Tudományegyetemi Karok
Bölcsészettudományi Kar
Történelmi Intézet

**Egy sajátos probléma megoldása magyar
oktatásügyben a XIX. században:
Siketek és vakok intézményes oktatásának
kezdetei**

Témavezető:

Dr. Mazsu János

egyetemi docens

Készítette:

Kovács Ildikó

V.évf (történelem –
informatikus könyvtáros)

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Témaválasztásom	3
Intézményes nevelés előtti korok	4
Ősközösségek	4
Ókor	5
Középkor.....	7
Újkor	8
Az intézményes gyógyító-nevelés kezdetei külföldön	10
A hallási fogyatékosok első gyógyító-nevelő intézetei.....	11
A látási fogyatékosok első gyógyító-nevelő intézetei.....	12
Intézményes gyógyító-nevelés kezdetei Magyarországon	14
Siketek oktatása	15
A Váci Királyi Magyar Siketnéma Intézet működése és fejlődése	17
Vakok oktatása.....	26
Vakok intézete	28
Tankötelezettség bevezetése	38
Néhány momentum a jövőre nézve	39
Integrációs törekvések röviden.....	39
Vélemény, tapasztalatok.....	41
Felhasznált irodalom	44

Témaválasztásom

Tanulmányaim során az egyik szemináriumi dolgozatom címe az *„Iskolarendszer a dualizmus korában (óvodák, népiskolák, polgári iskolák, középiskolák, tanítóképezdék)”* volt. Megírása közben megakadt a szemem az egyik törvénycikk, az 1868. évi XXXVIII. 2.§-án, mely kizárja a testileg vagy szellemileg sérült gyermekeket a közoktatásból.

Ekkor kezdett el foglalkoztatni a téma, hogy mikor és hogyan kezdték el a fogyatékos gyermekeket oktatni hazánkban. Mik voltak a lehetőségek.

Dolgozatomat egy rövid általános áttekintéssel kezdem, melyben röviden azt is szeretném megtudni, hogy a különböző korokban miként vélekedtek a fogyatékosokról, és hogyan bántak velük.

Választ szeretnék találnia arra vonatkozólag is, hogy melyek voltak az első intézetek és ezek mikor alakultak, és miként folyt a munka a falaik között, ezt egy kicsit részletesebben tárgyalnám.

Elsősorban a hazai események érdekelnek, azonban úgy vélem, hogy a külföldi események sem elhanyagolhatók, de arra csak röviden szeretnék kitérni

Szeretném mely törvény, vagy törvények mondták ki, tankötelezettségüket, és ez mennyivel később került kimondásra, mint az ép gyermekek esetében, valamint milyen körülmények vezettek el ehhez a mozzanathoz.

Intézményes nevelés előtti korok

Ősközösségek

A fogyatékoság nem a modernkor sajátossága. Történelmünk során mindig is éltek olyan emberek, akik kisebb vagy nagyobb mértékben fogyatékosok. Ugyanúgy előfordultak öröklött fogyatékoságok, mint ahogy az életért folytatott harcban történő balesetek következtében is fogyatékosá válhat egy személy.¹

Feltételezhető, hogy a felnőttkort csak az enyhébb fogyatékosággal élő gyerekek élték meg. Arról is csak feltételezések vannak, hogy az akkori emberek hogyan viszonyultak a fogyatékos társaikhoz. A sérülések kiválthattak csodálatot is és félelmet is. Állapotukat természetfeletti erőnek tulajdonították, éppen ezért vagy nagy tiszteletet vívtak ki, vagy társaik félelmükben elpusztították őket.²

A feltételezéseket társadalmi, gazdasági adatokból, viszonyokból tehetjük, továbbá nevelési és oktatástörténeti tanulmányokból következtethetünk a primitív népek fogyatékosághoz való viszonyáról.

Ebben a korban igen kezdetlegesek a gyógyítási eljárások, a gyógyító megfigyeléseire, saját tapasztalataira hagyatkozik. Kísérletezés útján fedezi fel a különböző növények, kivonatok hatását, azt is, hogy ezek más és más módon hatnak az emberekre. Az ismeretlen eredetű és kimenetelű betegségeket a kor gyógyítói, kuruzslói általában valamilyen spirituális jelenségek magyarázata. Eredetét isteni, ördögi, szellemi eredetűnek vélték. Megpróbálta orvosolni a bajt, de miután nem járt sikerrel az ismert gyógyítási eljárásokkal, varázsigékkel, bűvös jelekkel próbálkozott, amely növelte a szupranaturalisztikus³. Természetesen ezek az eljárások sem hoztak eredményt.⁴

¹ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 12.

² Hegedűs Lajos - Kurunczi Margit – Szeppesyné Judik Dorottya - Pajor Emese - Könczei György: A fogyatékoságügy hazai és nemzetközi története, Jegyzet, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest 2009. 70. In: Online: <http://e-oktatás.barczi.hu/extra/tudásbazis/> (2010. december 15).

³ természetfeletti

⁴ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 12.

Ókor

A rabszolgatartó társadalmi forma megjelenésével változások következnek be, ami természetesen a fogyatékosokra is kihat.

Az ókori keleti népeknél, is csak feltételezésekre tudunk hagyatkozni a fogyatékosokkal való bánásmód terén, nincsenek feljegyzések nevelésük tekintetében, orvoslásuk sem eredményesebb, mint a primitív népeknél.⁵

Az ókori görög és római nép embereszményével nem volt összeegyeztethető a legkisebb emberi rendellenesség sem.⁶ Így itt a fogyatékos szegény, teher, haszontalan a társadalom számára. A tények azt bizonyítják, hogy ebben a korban a fogyatékosnak tűnő újszülöttet magára hagyták. Ugyanakkor nem tudtak minden fogyatékoságot kiszűrni, mivel például az értelmi fogyatékoságot, a beszédhibát ilyen kicsi korban még nem lehet felismerni, tehát voltak, akik életben maradhattak, illetve olyan is előfordult, hogy fogyatékoságát később szerezte. Ellátásuk abban merült ki ebben a korban, hogy alamizsnát adtak nekik, mivel a legtöbben koldulni kényszerültek.

Az ókori irodalom számos alakjáról úgy tartják, hogy valamilyen hibával rendelkezett, Homérosz például a hagyomány szerint vak volt, Demosthenes pedig, a kiváló görög szónok beszédhibás volt, hangja gyenge, légzése sem volt megfelelő, mivel kihagyott, többször meg kellett szakítania hosszú körmondatit, ezáltal mondandója követhetetlen volt. Ő saját erejéből, tükör segítségével (tükör-kontrol) fejlesztette magát, futás közben is szavalt, ezáltal erősítette hangját, illetve a nyelve alá tett kavicsokat tett, ezek segítségével tudta orvosolni hibáját.⁷ Quintilianus (i. u. 30-96) római ügyvéd és szónok óva int attól, hogy gyermek mellé hibás beszédű dajka kerüljön.⁸ Hippokrates, az orvostudomány egyik kiemelkedő alakja úgy vélekedik a siketnémákról, hogy ők értelmi fogyatékosok, és a velük való foglalkozás teljes mértékben haszontalan, alkalmatlanok a taníttatásra.

Azonban az ókorban a vak embereket különlegesnek tartották, általában jól tudtak jósolni, tisztábban láttak, mivel ítélőképességüket a látszatvilág nem csalja meg. Tiszteletet élveztek.

⁵ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 14-17.

⁶ Hegedűs Lajos - Kurunczi Margit – Szeppesyné Judik Dorottya - Pajor Emese - Könczei György: A fogyatékoságügy hazai és nemzetközi története, Jegyzet, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest 2009. 70.p. In: Online: <http://e-oktatás.barczi.hu/extra/tudásbázis/> (2010. december 15.)

⁷ Plutarchos: Párhuzamos életrajzok II. Osiris, Bp, 2001. 307-311.

⁸ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 19.

A Biblia is számos helyen említ vak embereket. A vakságról szó van, mint büntetésről, mint a vak ember védelméről, a vak ember vallási életből való kizárásáról, a vakságból való kigyógyulásról.⁹ Mózes törvénybe iktatja a siketnémák, vakok védelmét.

„Siketet ne szidalmazz, és vak elé gáncsot ne vess; hanem félj a te Istenedtől. Én vagyok az Úr.”¹⁰

Többek között Ézsaiás könyvében is találunk utalást a vakok védelmében.

„A vakokat oly úton vezetem, a melyet nem ismernek, járatom őket oly ösvényeken, a melyeket nem tudnak; előtök a sötétséget világossággá teszem, és az egyenetlen földet egyenessé; ezeket cselekszem velök, és őket el nem hagyom.”¹¹

Azonban negatív példa is fellelhető a Bibliában.

„Mert senki sem áldozhat, a kiben fogyatkozás van: vagy vak, vagy sánta vagy csonka orrú, vagy hosszú tagú.”¹²

Salamon-legendákban is találunk utalásokat a némák és az elhagyatottak védelméről.

Leírásokban olyan adatokat is találunk, melyek arról számolnak be, hogy például a siketnémákat, nem tekintették emberi lénynek, brutálisan bántalmazták őket.¹³

⁹ Hegedűs Lajos - Kurunczi Margit – Szeppesyné Judik Dorottya - Pajor Emese - Könczei György: A fogyatékosügy hazai és nemzetközi története, Jegyzet, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest 2009. p. 70-71. In: Online: <http://e-oktatas.barczi.hu/extra/tudasbazis/> (2010. december 15.)

¹⁰ 3Móz 19,14

¹¹ Ézs 42,16

¹² 3Móz 21,18

¹³ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 17.

Középkor

A Nyugatrómai Birodalom bukása utáni politikai és társadalmi változások, a fogyatékkal élő emberek helyzetére is kihatott. A kereszténység elterjedésével az elesettek védelmét, támogatását és megsegítését hirdeti. A vallásos emberek hitük által törekszenek rá, hogy megvédjék fogyatékos embertársaikat. Azonban a korra jellemző a misztikus felfogás is, mely szerint azt az anyát, aki fogyatékos gyermeket szült boszorkánynak bélyegezték, ennek következtében a szülők sokszor elrejtették fogyatékos gyermekeiket. Az iskoláztatás hiánya miatt az enyhébb fogyatékoságok ki sem derültek. Kolostorokban a papok időnként foglalkoztak vak, hallássérült és intellektuális fogyatékosággal élő gyerekekkel. Céljuk többnyire a beszéd és az imádkozás megtanítása volt, sajnos arról nincs feljegyzés, hogy ezt a tanítást milyen eszközökkel végezték.

A 4-5. században a fejedelmek asylumokat¹⁴ hoztak létre vak emberek számára. Az első pontos adat a 700-as évek tájáról származik, miszerint egy angol püspök egy siketnéma koldust megtanít néhány hangos szóra. Újabb adat az 1400-as évek tájáról van, amikor I. György leánya egy siketnéma lányt tanít beszélni. Egyes hiedelmek szerint a siketnémákat úgy próbálják hangos szóra bírni, hogy tágas mezőre viszik, szűk helyre zárják be, vagy megfélemlítik őket, remélvén, hogy ijedelmük meghozza hangjukat.¹⁵

Feljegyzések szerint IV. Kelemen pápa 1265-ben bullájában felszólította a királyokat és a fejedelmeket a vak emberek megsegítésére, illetve menedékházak felépítésére. Azonban ezek pusztán menedékházak szolgáltak azok számára, akik a keresztes háborúk során elveszítették látásukat.¹⁶ Ezekben semmiféle foglalkozást nem biztosítottak a világtalanok számára, az fel sem merült, hogy bármiféle munkát végezhetnek életük hátralévő részében.

A késő középkorból maradtak fenn feljegyzések, melyek vak személyek írás-olvasásával foglalkoztak. 1517-ben pl. Francisco Lucas Spanyolországban fatáblára faragott betűket szerkesztett vak emberek olvasástanítására.

Tehát a középkorban is még igencsak kedvezőtlen a fogyatékosok helyzete, nevelésükről igen kevés adatunk, hiteles forrásunk van. Rendszeres oktatásuk még nem alakul ki, ebben a korban még nem igazán tartják alkalmasnak őket az oktatásra.

¹⁴ menedékházak

¹⁵ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 24.

¹⁶ Hegedüs Lajos - Kurunczi Margit – Szeppesyné Judik Dorottya - Pajor Emese - Köncei György: A fogyatékoságügy hazai és nemzetközi története, Jegyzet, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest 2009. p. 71-72. In: Online: <http://e-oktatas.barczi.hu/extra/tudasbazis/> (2010. december 15.)

Újkor

A feudalizmus hanyatlásával fellendül a kézműipar és a kereskedelem, ennek hatására társadalmi változás következik be, ami a szellemi életre is kihat. A kor gondolkodói szembeszállnak a középkori elképzelésekkel, ezáltal átformálják az emberek szemléletét, felhívják az oktatással, gyógyítással foglalkozók figyelmét is a fogyatékosokra. Az oktatás szélesebb körben való elterjedésének következtében a fogyatékosok is egyre nagyobb figyelmet kapnak. Rájönnek, hogy a rendszeres neveléssel a fogyatékos kimotozódható megrekedt állapotából.¹⁷A fogyatékos emberek számára egyre több „gyógypedagógiai módszer” terjedt el.

Comenius¹⁸ az első olyan pedagógus, akinek munkássága közvetlenül és közvetve is hatott a fogyatékosok ügyére, megváltoztatja a róluk alkotott elképzeléseket. Fontosnak tartotta a sérült gyerekek oktatását. Úgy véli mindenki számára elképzelhető az oktatás csak a megfelelő módszert kell megtalálni. Szerinte ha valakinél valamilyen területen fogyatékoság áll fent, más területen kell pótolni a hiányosságot.

Egyik művében említ olyan siketeket, akik kiváló festők, szobrászok, vakokat, akik jeleskednek a zenében, illetve a szónoklásban.

Comenius új iskolája megteremtésekor hangsúlyozza, hogy nem feltétlenül a előadásra van szükség, fontos a szemléltetés, mivel nagy szerepe van a tanulásban az érzékszerveknek is.¹⁹

Az első gyógyító-nevelő eljárások a siketnémák és a beszédhibások számára alakulnak ki. Azonban míg a társadalmi fejlődés nem követeli meg az ép gyerekek alpműveltségi szintjét, iskoláztatás általánossá válását, addig a fogyatékosokkal foglalkozó pedagógia fejlődésére is várni kell. Ha fogyatékosok kevésbé súlyos, az ki sem derül, továbbá a leányok még nehezebb helyzetben vannak.

Először a siketnémák és a beszédhibások részesülhetnek nevelésben, azonban azt is említik, hogy a legfeltűnőbb fogyatékkal rendelkezők hívják fel a figyelmet először. Ez a kettősség úgy alakul ki, hogy a külsőleg legkevésbé riasztó, látszólag könnyebben

¹⁷ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 28-31.

¹⁸ Johannes Amos Comenius (1592-1670) cseh pedagógus

¹⁹ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 33-35.

képezhetőekkel kezdenek el foglalkozni, és mégsem a vakok, nyomorékok, súlyos értelmi fogyatékosok képzése kezdődik meg²⁰

A siketek ugyan első ránézésre nem tűnnek fogyatékosnak, azonban legtöbbször a siketség beszédképtelenséggel is párosul, ugyanakkor a néma csak addig marad néma, amíg a gondolatait jelekkel, vagy más módon ki nem tudja fejezni. A siketnémák és a beszédhibások nevelési eljárásai összefonódnak, egymás mellett fejlődnek.

Összességében elmondhatjuk, hogy a renaissance idején nagymértékben megváltozik a fogyatékosok helyzete, és a róluk alkotott kép, ugyan még beteg embereknek tekintik őket, akikkel foglalkozni kell. Létrejönnek az első gyógyító-nevelő eljárások a siketnémák számára. Ezek tapasztalás útján tudnak létrejönni, fejlődni.

A feudalizmus hanyatlásával és a renaissance kibontakozásával megindult társadalmi átalakulás Európa szerte más-más időben vezet polgári forradalomhoz. Az uralkodó osztály érdekeinek megfelelően fejlődik az oktatási rendszer is, azonban ez a fejlődés hosszú folyamat. A társadalmi körülmények határozzák meg a fogyatékosokkal való bánásmódot, a velük való törődést is. A XVII. század közepétől a XVIII. század végéig is még a renaissance korabeli nézetek jellemzőek a fogyatékosok terén, annyi változással, hogy egyre többen kezdenek el foglalkozni velük.²¹

A korszak több gondolkodója is foglalkozik a fogyatékosok ügyével. Pedagógiai, filozófiai, orvosi kérdések elemzése közben kerülnek kapcsolatba velük. Próbálnak választ adni arra, hogy miért olyan különbözőek az emberek, megfigyelik az okokat, az eltéréseket, ezáltal a fogyatékosokkal való eltérő bánásmódról, nézetekről is képet kapnak.²²

Jean-Jacques Rousseau²³, a svájci francia származású, a felvilágosodás korának nagy filozófusa is tesz említést a fogyatékosokról az *„Emil, vagy a nevelésről”* című művében. Szerinte a szülő kötelessége sérült gyermekével foglalkozni. A pedagógusokat felmenti mindenféle felelősség alól nevelésüket illetően, mivel úgy véli, hogy nem a tanító hibája, hanem nem tud eredményt elérni a fogyatékos gyermek nevelése folyamán, és a szülők jogtalanul sokszor őket okolják az eredmény elmaradásakor. Rousseau ebből adódóan nem ért egyet a fogyatékosokkal való nevelés kérdésében, rájuk csak betegápolás szinten tekint.²⁴

²⁰ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 37.

²¹ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 54

²² Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 56.

²³ 1712-1778

²⁴ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 57.

Az intézményes gyógyító-nevelés kezdetei külföldön

A XVIII. század végére alakulnak ki az intézményes gyógyító-nevelés feltételei. Ez akkor következhet be, amikor az uralkodó társadalmi osztály, a burzsoázia, a társadalom igényeit kielégítve fokozatosan létrehozza a differenciált iskolarendszert.

Az új iskolarendszer az országok különbözőségeit figyelembe véve, de azonos célkitűzéseket tartalmazó iskolareformok útján valósul meg.²⁵

Marie Jean Antoine Nicolas de Condorcet²⁶ francia történetfilozófus, matematikus és politikus 4 fokozatú iskolarendszer bevezetését javasolja. A négy fokozat:

- elemi iskolákból,
- felsőbb népiskolákból,
- középiskolákból és
- főiskolákból állna.

Úgy véli, hogy az oktatás az állam feladata, tehát általánosnak, kötelezőnek és ingyenesnek kell lennie minden szinten. Ezt az 1793. évi konventi vitában követelik és meg is szavazzák.

Az ellenforradalmi időszakban számos közoktatással kapcsolatos törvényt visszavonnak, de az elemi oktatás kiszélesedését és a középiskolák fejlődését már nem tudják megállítani. Megszabják, hogy kik járhatnak a különböző iskolatípusokba, ezzel kizárják a fogyatékosokat a közoktatásból. Ennek a következménye lesz az, hogy egyre nagyobb szükség lesz a fogyatékosokkal foglalkozó intézményekre. Ez az intézményesülési folyamat indul meg a XVIII. század végén. Megkezdődik a fogyatékosok szervezett, intézményes gyógyító-nevelése.²⁷

Először a siketnémák részére jönnek létre ilyen intézmények, 1770-ben Párizsban, melyet Charles Michel de l'Épée alapítja meg, 1778-ban Lipcsében. Ezt követi 1784-ben a világ első vakintézete Párizsban, amely Valentin Haüy kezdeményezésére jön létre.

²⁵ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 89.

²⁶ 1743-1794

²⁷ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 91.

Az intézetek egy adott országon belül is különböző szervezeti felépítésűek lehetnek, az azonos fogyatékosággal foglalkozó intézetek sem egységesen működnek. Vannak:

- állami intézetek (általában magánszemélyek kezdeményezésére jönnek létre, melyet később államosítanak),
- államilag támogatott intézetek (létrejöttét magánemberek, különböző szervezetek, egyesületek, tudományos társaságok kezdeményezik, majd állam támogatását kérik, hogy biztosítani tudják fennmaradásukat),
- magánintézetek (ezekben az intézményekben az ellátási díjat illetve a tandíjat a tanuló fizeti meg.)
- egyházi fenntartású intézetek.²⁸

A hallási fogyatékosok első gyógyító-nevelő intézetei

Az első hallási fogyatékosok számára létesült intézmények létrejöttükkor a differenciálódás még nem indul meg, tehát a hallási sérülés fokától függetlenül kerülnek be az intézetbe a fogyatékosok.

Charles Michel de l'Épée²⁹ francia gyógypedagógust, 17 éves korában pappá avatták, de nézeteltérés miatt otthagyja a papi pályát, vagyoni helyzete megengedi, hogy visszavonultan éljen és olyan dolgokkal foglalkozzon, amik valóban érdeklik, mégpedig a siketek oktatásával. A régebbi, addig elterjedt módszerektől függetlenül új eljárást teremt, melyet „francia módszernek” neveznek el. Először magántanítványokkal foglalkozik, majd saját vagyonából alapít intézetet Párizsban, ahol legszívesebben szegény gyerekekkel foglalkozik. Elismeri és alkalmazza a hangos beszédre tanítás helyességét is. Módszere, a rendszeres jelekre és hangos beszédre tanítás széles körben elterjed. Az intézet 15 évig működik támogatás nélkül, majd a francia forradalom után annak vívmányaként állami intézetté alakul.³⁰

L'Épée úgy véli, hogy a siketnémák ugyanúgy taníthatók, mint az épek, és mindenkivel szembeszáll, aki ebben kételkedik, vagy ezt megkérdőjelezi. Azt vallja, hogy vagyoni helyzettől függetlenül mindenkit meg kell tanítani gondolatai közlésére és egy alapvető műveltségi szintre. Erre a siketnémák esetében a legalkalmasabb módszer a jelbeszéd

²⁸ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 135-136.

²⁹ 1712-1789

³⁰ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 99.

elsajátítása, segítségével megismerhetik a világot és kifejezhetik saját érzéseiket, gondolataikat is.³¹

A XIX. században törvénybe foglalják az tankötelezettséget, mely a gyógyító-nevelés terén is változásokat hoz. Szorgalmazza a gyógyító-nevelő intézetek létrehozását, terjedését. A tankötelezettség végrehajtása és az oktatás színvonalának emelkedése következtében már nemcsak a súlyos fogyatékosok különülnek el az épektől, hanem az enyhébb fokban sérültek is, mint a nagyothallók és a gyengénlátók. Korábban az enyhébb fokú fogyatékosok a népiskolákban elvégezhettek néhány osztályt. Most a siketek, vakok számára szervezett intézetekbe kerülnek, vagy lehetőség híján egyáltalán nem részesülnek oktatásban.

Ez a probléma a gyógypedagógia fejlődésének újabb állomása, amikor is az intézményekben súlyossági fok alapján szétválasztják a tanulókat, megkezdődik a differenciálódás.³²

Néhány országban, mint Belgium, Hollandia, Dánia a 19. század végére megvalósul a tanköteles korú siketnémák 100%-os beiskolázása. Más országok úgy próbálják a felmerülő problémát megoldani, hogy a siketek egy részét a népiskolákban helyezik el, s ott oktatják. Azonban ezt nem tartják tökéletes megoldásnak. Ausztria úgy próbálja megoldani ezt, hogy úgynevezett „pótló iskolákat” állít fel, melyekben csak siketnéma gyermekeket oktatnak.

A XIX. században a differenciálódás hatására a siketnéma intézetekben külön osztályok nyílnak a nagyothallók, a gyengeképességű siketnémák számára, illetve olyan új intézmények és osztályok alakulnak, mint siketnéma intézetek, siketnéma iskolák, nagyothallók, hallásmaradványosok, gyengeképességű siketnémák külön osztályai a siketnémák intézeteiben és értelmi fogyatékos-siketnémák intézetei.³³

A látási fogyatékosok első gyógyító-nevelő intézetei

A látási fogyatékosok számára is Párizsban alakul meg az első gyógyító-nevelő intézet, melyet a francia forradalom után szintén államosítanak, mint a hallási fogyatékosok intézetét.

Az intézetet Valentin Haüy³⁴, francia tisztviselő és magántanító alapítja 1784-ben. Haüy több vakkal is kapcsolatba kerül, zenészekkel, de főleg koldusokkal. Arra figyel fel, hogy a

³¹ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 101.

³² Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 133-134.

³³ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 136.

³⁴ 1745-1822

koldus tapintás alapján meg tudja különböztetni az érméket. Úgy gondolja, hogy ezzel a módszerrel a betűk alakját is ki tudják tapintani. Először egy tanulóval foglalkozik, majd a Párizsi Tudományos Akadémián bemutatót tart. Az akadémiát meggyőzi módszere sikerességéről és támogatást nyer. Haüy dombornyomás technikával még könyveket is készít vakok számára, mely segítségével művelt emberekké válhatnak. Ugyanezzel a technikával nemcsak könyveket, hanem térképeket, számológépeket és kottákat is készít.³⁵

A XIX. századi tankötelezettségi törvények a vakokra is kihatottak, egyre több intézmény kezdi meg működését. Ezekben az intézményekben is megindul a differenciálódás, új intézmények, osztályok jönnek létre számukra. A vakok intézeteiben 1-2 év próbaidő után 4 év alsó tagozat várja a diákokat, ahol elsajátítják az alapokat, majd erre épül a felső tagozat, mely két irányban biztosít számukra továbbtanulási lehetőséget. Magasabb intellektuális képzésben részesülhetnek, illetve valamilyen iparágban³⁶ szerezhetnek jártasságot. Ezek mellett az intézetekben igen magas zenei képzés, valamint tanítóképzés is folyik, továbbá több helyen óvodatagozat is működik.

A vakok intézetei mellett létrejönnek úgynevezett foglalkoztató intézetek, melyek általában a tanintézetekkel együtt működnek. Ezekben ipari képzés folyik, mely elvégeztével a vakok az intézetben maradhatnak, és keresetük ellenében teljes ellátást kapnak, 10%-ával pedig szabadon gazdálkodhatnak.

A vakok intézetén belül kialakulnak olyan osztályok, ahol értelmi fogyatékos-, siketnéma-vakokkal foglalkoznak, illetve olyanokkal, akik később veszítették el szemük világát.

Az ápolókban munkaképtelenné vált vakokkal, és más fogyatékoságban is szenvedő vakokkal foglalkoznak.³⁷

³⁵ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 125.

³⁶ Kedvelt iparágak közé tartozik a varrás, könyvkötés, kosárfonás, mop-kötés.

³⁷ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 141-143.

Intézményes gyógyító-nevelés kezdetei Magyarországon

Magyarországon a fogyatékosok oktatása a XIX. század elején, a siketek oktatásával indul meg, rögtön intézményes keretek között.³⁸ Ugyan korábban is előfordult, hogy oktattak egy-egy fogyatékos gyermeket, azonban erről nincsenek hiteles feljegyzések. Mindez nem azt jelenti, hogy ekkor már megvolt minden feltétel az intézményes nevelésük terén, az majd csak a polgári átalakulás után jönnek létre, mint általában minden más országban. Nálunk azért lehetséges a korai intézményesülés, mert a környező, fejlettebb országok példáját követjük.

Hazánkban is a siketek, a vakok, illetve az értelmi fogyatékosok³⁹ számára létesülnek az első gyógyító-nevelő intézetek, de mindhárom helyen csak a század végére alakul ki ellátottság terén kedvező helyzet. Az egyik legfontosabb társadalmi változás nálunk is a tankötelezettség bevezetésével történik meg, be nem tartását bünteti, melyet az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk mond ki.

„...1. § Minden szülő vagy gyám, ide értve azokat is, kiknek házában gyermekek mint mestertanítványok vagy házi szolgák tartatnak, kötelesek gyermekeiket vagy gyámoltjaikat (ha nevelésökről a háznál vagy magán tanintézetben nem gondoskodtak) nyilvános iskolába járatni, életidejük 6-ik évének betöltésétől egész a 12-ik, illetőleg 15-ik év betöltéséig...

... 4. § Ha a szülő (gyám vagy gazda) a tankötelezett növendéket az iskolától visszatartja: ebbeli kötelességének teljesítésére komolyan figyelmeztetendő. És ha az e célra szolgálható erkölcsi eszközök felhasználása sikertelennek bizonyulna be, s a tankötelezett növendék az iskolától továbbra is visszatartatnék: a kötelességét ekként teljesíteni nem akaró szülő (gyám vagy gazda) első ízben 50 kr-ra, második ízben 1 forintra, harmadik ízben 2 frtra, negyedik ízben 4 frtra büntetessék, az iskolai pénztár javára. Sőt ha még ezen négyszeri büntetés sem térítené a szülőt

³⁸ Nálunk nem előzik meg magánkezdeményezések.

³⁹ 1802-ben a siketnémák, 1826-ben a vakok és 1875-ben az értelmi fogyatékosok

(gazdát vagy gyámot) kötelességének teljesítésére: akkor az illető iskolai szék erről a felsőbb iskolai hatóságnál jelentést tesz, mely aztán az iskolától visszatartott tanköteles gyermek számára a községi hatóságnál külön gyám rendelését is szorgalmazhatja...”⁴⁰

Általánossá válik a népoktatás igénye, egyre sürgetőbb megoldást kíván a fogyatékosok nevelésének megoldása is. Ennek egyik oka, hogy ugyanúgy, mint Európa más országaiban, a tankötelezettség bevezetéséről szóló törvény kizárja a fogyatékosokat a népoktatási rendszerből⁴¹

„...2. § Azonban a testileg vagy szellemileg gyenge gyermekeket, a tiszti orvos bizonyítására, az iskolaszék (117. §) rövidebb vagy hosszabb időre fölmentheti az iskolába járás kötelessége alól.

3. § Ragályos bajban vagy elmebetegségben szenvedők, avagy taníthatatlan tompa elméjük kizárandók a nyilvános intézetekből....”⁴²

Siketek oktatása

Hallási fogyatékosok intézményes gyógyító-nevelésének kialakulása hazánkban, 1802-ben indult meg a Váci Királyi Siketnéma Intézet megnyitásával, mely Cházár András nevéhez fűződik.

Cházár András 1745-ben született Jólészen, elszegényedett nemesi család gyermekeként. A jogi tanulmányainak befejezése után ügyvédként dolgozott. A szegényeket oly módon segítette, hogy felmerült jogi ügyekben díjmenetesen képviselte őket. Nyíltszavúsága miatt, számos ellenséget szerzett. A rozsnyói püspök egy ízben a királynál megtámadta a Cházár család nemességét, de nem járt sikerrel, feltételezését elutasították. Nyíltan bírálta II. József rendeleteit, a német nyelv rendeletét követően lemondott a jogi

⁴⁰ 1868. évi XXXVIII. törvénycikk Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5360> (2010.október 2.)

⁴¹ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 5-14.

⁴² 1868. évi XXXVIII. törvénycikk Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5360> (2010.október 2.)

pályáról és visszavonult Rozsnyói birtokára, ahol növénytermesztéssel foglalkozott. Számos újítást hajtott végre, aminek következtében megnövelte a termés hozamokat. Tapasztalatait megosztotta a környezetével is.⁴³

1790-ben megkapja Gömör-vármegye főjegyzői tisztségét. II. József halála után II. Ferenc császárnak⁴⁴ címezve, 1790-ben megírja *“Esedező levél”* című írását, melyben 44 pontban foglalja össze javaslatait, a jobbágyok sorsának kedvezőbbé tételéről. A levél 7.§-a a fogyatékosok társadalmi felkarolásának javaslatáról szól.

*„Oszlopot emelne a társaság az emberi méltóságnak: ha az ily, tehetetlen szüléktől született s szerencsétlen magzatokat a maga gondviselése alá venné és azokat az árvaházakban, ha orvosolhatatlanok lennének holtig tartaná. Így az ilyen szerencsétlenek a rajtok és olykor általuk másokon történhető szerencsétlenségektől mentek lennének. A szegény szülék a gondviselésnek terhétől üresek lévén, szokott foglalatosságukat szakadatlanul folytathatnák. Ide számlálандhatók a talált, árva és gyámolítatlan szülék gyermekei: a vakok, csonkák, bénák, s.a.t.”*⁴⁵

1799-ben barátja segítségével Bécsbe utazik, ahol látogatást tesz a Bécsi Siketnéma Intézetbe. Ez példát mutat számára a fogyatékos-ellátás gondolatára, megfogalmazódik benne egy intézet létrehozása, melyhez felajánlja rozsnyói házát, és vagyonának egy részét, továbbá másokat is adományozásra buzdít. A bécsi intézet igazgatója is segítséget biztosít, két tanítványával Budán bemutatást tart, ami újabb támogatókat nyújt a hazai első siketnéma intézet megnyitásához. 1802 őszén, Simon Antal igazgatásával megnyitja kapuit az intézet, azonban nem Rozsnyón kap helyet, hanem Vácott.

Cházár András az intézet megnyitása után hamarosan teljesen elszakad az intézettől. 1803-ban mikor visszatér, azon gondolkodik, hogy hogyan lehetne további fejlesztéseket véghezvinni, bővíteni az intézetet. Újra megpróbálja felhívni a közvélemény figyelmét, most már a Vácra elért eredményekre is tud alapozni, megpróbál adományokat gyűjteni. Azonban mindez kevés ahhoz, hogy munkája elismerést nyerjen. Schwarczer Antal, az egyik első tanár,

⁴³ Online: <http://jovice.obur.sk/chazar-andras/> (2010. december 11.)

⁴⁴ Megkoronázása után I. Ferenc király

⁴⁵ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 20-21.

majd az intézet igazgatója, 1810-ben mégis úgy írja le az intézetet keletkezéséről szóló művében az eseményeket, hogy meg sem említi Cházár András nevét.

Cházár András akkor foglalhatja el méltó helyét az intézet történetében, mikor fennállásának 100. évfordulóját ünneplik és a tanárok munkáit összegyűjtik életrajzát részletesen feldolgozzák és emlékére szobrot állítanak.⁴⁶

A Váci Királyi Magyar Siketnéma Intézet működése és fejlődése

Az intézet 1802 őszén nyitja meg kapuit, azonban ahhoz, hogy oktatni tudjanak, szükséges megfelelő szakemberekre is. Bécs ebben is sokat segít, ott képezik ki a váci intézet tanárait, már 1801-től. Ahhoz, hogy valaki gyógypedagógia tanár lehessen a siketnéma intézetben, el kell végeznie egy fél éves kurzust Bécsben, fedhetetlen előéletűnek kell lennie, a magyar és a német nyelvet ismernie kell. Ugyanekkor kezdődik meg az intézet alapokmányának a kidolgozása, melyet a Helytartótanács 1802 nyarán elfogad. Az okmány a „*Legfelsőbb utasítás a váczi kir. Siketnéma-intézet igazgatására*” címet viseli, ez egyben az intézet szervezeti és működési szabályzata is. Az okmány, kisebb-nagyobb változtatásokkal, mintegy 100 éven keresztül marad érvényben.

A dokumentum mindössze 25 oldalas, részletesen leírja kit milyen járandóság illet meg, kinek mi a kötelessége, leírja a takarítási rendet.⁴⁷ Az oktatás módjáról, melyet az 5.§. tartalmazza, azonban mindössze 2 oldalt találhatunk, és még azt sem említi, hogy milyen tárgyakat tanítanak a diákoknak, annyit tudunk meg erről, hogy a Bécsben alkalmazott módszerek használatát követeli meg, de azon elvégezhetők a szükséges változtatások, ha az elősegíti a növendék előrehaladását. A 5.§. utolsó pontja leírja, hogy a diák köteles valamilyen mesterséget kitanulni, hogy az intézetből kikerülve megélhessen.⁴⁸

A „Legfelsőbb utasítás...” 60 főben állapítja meg a felvehető diákok számát, a korhatár pedig 7-14 éves korig terjed, melyet 1811-ben 9-14 évre módosítanak, továbbá csak olyan siketnéma gyermek vehető fel, aki semmilyen más fogyatékosságban sem szenved, ez kizáró ok.

Az intézet a 60 fős létszámot még a század közepén sem éri el, 1843-ban 43 növendék iratkozik be, és csak 1856-ban lépi túl a 60 főt. Ez azt jelenti, hogy az iskoláskorú siketnémák

⁴⁶ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 22.

⁴⁷ Azt is belefoglalja a takarítási rendbe, hogy az ablaknyitásnak a seprés előtt kell megtörténnie

⁴⁸ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 24-27.

csak kevés hányada nevelkedik megfelelő, intézményes keretek között. Sajnos hiteles adataink nincsenek az iskoláskorú siketnémák számáról, csak következtetni tudunk számukra.⁴⁹

Az egyik ok, hogy a század közepéig sem tudják teljesíteni a létszámot, gazdasági okokra vezethető vissza. 1815-ben például 100%-kal emelik a fizető tanulók ellátási díját.

Kezdetből fontosnak tartják a diákok munkára nevelését. A diákok az intézet szabó- vagy csizmadiaműhelyében tanulhatnak, melyek 1802-től működnek, illetve 1805 és 1830 között lehetőségük van a drágakő-csiszolást is kitanulniuk. Egy 1808-as szabályzatváltoztatás értelmében a teljes délutánt az általuk választott szakma kitanulásával kell tölteniük.⁵⁰

Simon Antal⁵¹ az intézet első igazgatója (1802-1808), alakította ki az írás-olvasás tanítására alkalmas módszert, az írva-olvastató eljárást. Ezt az *„Igaz mester, aki tanítványait igen rövid idő alatt, minden unalom nélkül egyszerre írni is olvasni is megtanítja”* című könyvében írja le részletesen. A beszéd eredetével is foglalkozik, melyről azt vallja, hogy az ember fejlődése közben létrejött szükségszerű folyamat eredménye. *„Igaz mestere...”* című munkájából kiderül, hogy az oktatás folyamán nagy gondot fordítanak az írás, az olvasás illetve a mesterséges jelnyelv megtanítására.

Simon Antal módszere igen figyelemreméltó, azonban a szakemberek vitatják az írás-olvasás megtanulására kiszabott 30 napos időtartam helyességét, mivel ép gyermekek többségénél is kevés az 1-2 hónapos időtartam, a siketnémák esetében pedig a kiejtés, írás olvasás megtanulására lényegesen több időre van szükségük.⁵²

Simon Antal halála után 1808-ban **Schwarczer Antal** lesz az intézet igazgatója egészen 1834-ig. Ő is Bécsben végzi tanulmányait, és folyamatosan figyelemmel kíséri az ottani eseményeket, fejlődést. Felismeri, hogy igen fontos meghatározni az oktatás menetét és anyagát, mert a rendszerezetlen eljárás nem vezet megfelelő eredményre. A tanító részéről is fontos a megfelelő felkészülés, tehát az ő kezébe módszertani könyvet a tanuló kezébe pedig tankönyvet készít. Tankönyveit 1817-ben adja ki német és magyar nyelven, módszertani könyvét 1827-ben német nyelven.

Schwarczer három részre osztja a teljes tananyagot. Az első részben megtanulják az összes betű írását és újj-jelét, következő lépésben az összes hang kiejtését, végül körülbelül

⁴⁹ A Magyar Statisztikai Évkönyv 1895-ös kötete tartalmazza az 1869-ben feljegyzett siketnémák számát, melyet 20,699 főben állapítottak meg (ez az adat Magyarország, Fiume és a Horvát-Szlavón területet foglalja magába).

⁵⁰ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 30-32,

⁵¹ 1772-1808

⁵² Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 32-36.

1800 szó kiejtését és jelét újj-ábécé szerint. A második és harmadik részben a fogalmakat tanulnak, ragozást, és az ehhez szükséges nyelvtant, valamint kötőszavakat és szóképzést. Azonban a tankönyvek olyan szavakat és kifejezéseket is tartalmaznak, melyek a növendékek számára túl nehezek és annyira ritkán használatosak, hogy felesleges ilyen korán a megtanulásuk. Ezekkel a hibákkal Schwarczer Antal is tisztában van, de nem tulajdonít nekik nagy jelentőséget. A módszerben vannak egyéb hibák is, mégpedig, hogy a diákok nem tanulják meg teljes mértékben, önállóan kifejezni magukat. Tanítványai a hangbeszédet nem használják kifejező eszközként. Ez azért van, mert Schwarczer nem tanítja nekik a szájról olvasást, mert azt bizonytalannak tartja, azonban a szájról olvasás elsajátítása nélkül az élőszóval való társalgás feltételeit nem alapozzák meg. Ezért minden törekvése ellenére az oktatás kitűzött célját nem érheti el.⁵³

A hallási fogyatékosok számára 1802-ben megnyílt intézetével elindult hazánkban a gyógyító-nevelés intézményes működése. Azonban a sikerek ellenére is igen lassú a fejlődés, ezt mutatja az a tény is, hogy a század végére is csak az iskoláskorú hallássérültek mindössze 8%-a részesül gyógyító-nevelésben.

A siketek gyógyító-nevelésének általánossá tételére több javaslat is születik. A figyelem felkeltése érdekében az intézet Budára vagy Pestre helyezését kívánják. A 30-as években Ausztria úgynevezett „pótló iskolák”-at állít fel, a Magyar Tudományos Akadémia is hasonló iskolák felállítására gondol, de a váci intézet akkori igazgatója, Nagy Lipót, azonban nem tartja járható útnak a siketnémák externátusos⁵⁴ nevelését.

A Helytartótanács 1846-os rendelete alapján az Alsó-Ausztriai gyakorlat alapján a pótló iskolák működését minden megyében engedélyezi. Önként vállalkozó teológusokat és tanárjelölteket ismertetnek meg a siketnéma oktatás módszereivel.

Az 1848. évi Tanügyi Kongresszus tervezetet fogad el és ad ki, miszerint a váci intézetet Budapestre kell helyezni, minden siketnéma tanulónak biztosítani kell oktatását és kenyérkereső foglalkozásra való megtanítását, a néptanítókkal meg kell ismertetni a siketnémák oktatására kialakult módszereket. A tervezet megvalósítására nem kerül sor, de innentől állandó napirenden van a siketnémák-oktatásának általánossá tételének kérdése.

Hasonló próbálkozások folynak, melyeknek megvalósítására nem kerül sor. A század utolsó évtizedeiben érkezünk el a siketek intézményes gyógyító-nevelésének széleskörű megindulásához. A váci intézet és néhány magániskola mellett sorban nyílnak intézetek és

⁵³ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 36-41.

⁵⁴ Externátus: tanintézet bejáró növendékek számára.

iskolák a siketek számára az ország különböző városaiban. Azonban ez még mindig nem biztosítja az iskoláskorú siketnéma 100%-os beiskolázását, illetve a gazdasági körülmények sem kedvezőbbek, mint korábban, ugyanis az állam továbbra sem tekinti feladatának a siketnéma oktatását, tehát az intézményeknek és iskoláknak adományokból kell fenntartaniuk magukat.

A szakemberek továbbra is mindent megtesznek, hogy a beiskolázottak arányszáma mielőbb elérhesse a 100%-ot. Ebben nagy segítségükre van az 1887-ben meginduló első magyarnyelvű szaklap, a „Kalausz a siketnéma oktatása és nevelése terén”. Eléri, hogy a szaklapot minden tanítóképzőnek hivatalból elküldjék.⁵⁵

A váci intézet működésének első évtizedeiben nem történik gyökeres változás. Az első nagyobb változtatást a „*Legfelsőbb utasítás...*” címet viselő dokumentumban 1850-ben történik. A „reorganizálási tervezet” Kovács Pál iskola-felügyelő készíti el, mely magába foglalja az eltelt 50 évben kialakult helyzetet, javaslatokat foglal össze az intézet működésével, illetve a tantervvel kapcsolatban. A tervezetet a vallás és közoktatásügyi miniszter alkalmasnak találja a véglegesítésre. Az intézet 1857-ben utasítást kap annak kidolgozására. Azonban a tervezet kidolgozásának munkálatai igen lassan haladnak és nem kerül bevezetésre, tehát továbbra is a „*Legfelsőbb utasítás...*” marad érvényben.

Az intézetben a tanulók létszáma az 50-es években éri el a „*Legfelsőbb utasítás...*”-ban meghatározott 60 főt, és csak a 90-es években haladja meg a 100 főt. 1900-ban az intézet az iskoláskorú siketnéma tanulók kb. 2%-át oktatja. A felvételi korhatár először 7-14 éves korig volt megjelölve, majd 1811-ben 9-14 évre változtatták. Az újabb változásra e téren 1880-ban kerül sor, ekkor a korhatárt lecsökkentik 6-10 évre. Ennek eredménye, hogy a század végére csak néhány 15-18 éves diák jár az intézetbe, ami azt jelenti, hogy a tanulók 16-18 éves korukra „tanult”siketekké válnak.

A század végéig az osztálytagozódás is nagy változáson megy keresztül. Schwarczer Antal idejében 3 osztály működik, majd a század közepére felemelik 4, 1874-től pedig 6, végül 1878-tól 8 osztály működik, melyek egymásra épülnek. Erre a tananyag, a tantárgyak, valamint az ismeretanyag gyarapodása miatt volt szükség.

Az intézet megindulásakor nem dolgoztak ki pontos tan- és óratervet. Azonban ez az ismeretanyag növekedésével egyre sürgetőbbé válik. A legelső tantervet 1900-re hagyják

⁵⁵ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 41-46.

jóvá, melyet Borbély Sándor, a „Gyógypedagógiai Országos Szaktanács” megbízásából dolgoz ki.⁵⁶

Az intézet kezdetben nagy figyelmet fordított az ipari képzésre. 1860-ra az ipari képzésre fordított idő lecsökkent, mely a tanítandó ismeretanyag növekedésével magyarázható. Ennek az a következménye, hogy a tanulók nem tudják ilyen rövid idő alatt elsajátítani a választott mesterséget, valamint az iparosoknak nem kifizetődő a siketnéma diákok oktatása, így kénytelenek tandíjat kérni, amit a legtöbb tanuló nem tud megfizetni. A intézetben működő műhelyek zsúfoltakká válnak, a szakmaválasztási lehetőségek is korlátozottá válnak, és az ipari képzés színvonala is csökken. E probléma enyhítésére Fekete Károly létrehoz egy társulatot, a „Siketnémák iparintézeti összeműködő társulatot”, melynek feladata lenne, hogy a diákokat minél több szakmában, ingyenes oktatásukat biztosítsa. Sajnos az állami támogatás megszerzése ellenére súlyos anyagi gondokkal küzd a társulat, így csupán 1882-ig működik eredményesen.

Az 1880-as években ismét változás következik be az ipari képzés terén. A „Legfelsőbb utasítás...” módosításában írják, hogy az 1883/1884. évi tanévtől csak azok a tanulók részesülhetnek ipari képzésben, akik társadalmi és vagyoni helyzetükből adódóan kényszerkeresők lesznek. Az intézet megnyitásakor azt a tendenciát követték, hogy a siketnéma oktatás szerves része a munkára nevelés, de ezzel a lépéssel ez megszakad. A fiúk közül többen semmiféle szakmát nem tanulnak, sőt egyáltalán nem kapnak semmiféle gyakorlati képzést, semmiféle készségfejlesztő tárgyat nem tanulnak.

Az ipari képzés problémája évről évre megoldást sürget. Újabb műhelyek nyitnak meg az intézetben (asztalos, esztergályos, könyvkötő). Az 1892/1893. tanévben szabályozzák az ipari képzés rendjét, a rá fordítható időt, és még számos egyéb változás is bekövetkezik. A társadalmi, vagyoni helyzetre vonatkozó álláspontot is módosítják, kimondják, hogy a olyan szinten kell kitanulniuk egy szakmát, hogy az életbe kilépve azzal megélhessenek, és a társadalom hasznos tagjaivá válhassanak.

Az ipari képzés problémája a század végére sem tekinthető megoldottnak. E hosszú, problémás időszakot úgy zárják le, hogy női kézimunka oktatás kivételével, megszüntetik az ipari képzést az intézetben. Bevezetik a fiúk számára a kézügyességi oktatást. Emellett lehetőséget teremtenek, hogy kertészkedéssel illetve méhészetrel is foglalkozhassanak.

A lányok számára kialakított kézimunka oktatás tovább folyik, melyhez időről-időre szakszerűbb és korszerűbb feltételeket teremtenek.⁵⁷

⁵⁶ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 47-49.

Az intézetben a speciális módszer alkalmazása terén is történnek változások. Schwarczer Antal a „bécsi vegyes módszert” alkalmazta a diákok oktatására, melyet átalakított, és ugyan voltak hibái, de külföldön is elismerést vált ki. Schwarczer halála után a nagy ellentmondások születnek az oktatott módszert tekintve. A megújított „német módszer”⁵⁸ bevezetését tervezik a váci intézetben, ám az intézet minden eszközzel ellene van, hogy ez a módszer bevezetésre kerüljön. Ezután még több próbálkozás is volt a módszer megváltoztatására, de 1866-ban hivatalosan is megerősítik a régi módszer használatát. Így nyilatkoznak a váci intézetben, 1870-ben:

„...a jelnyelv azon egyedüli közeg, mely a tanárnak utat nyit a siketnéma növendék elméjéhez, mert ez azon egyedüli taneszköz, mely által a siketnéma gyermek elméletbeli tehetsége fejlesztetik.”⁵⁹

Az 1870-es évekig Schwarczer módszerét oktatják, Fekete Károly igazgatói tevékenysége hoz döntő fordulatot.⁶⁰

Fekete Károly⁶¹ 30 évig a váci intézet tanára, majd 1873-tól 16 évig igazgatója. Nagy érdeklődéssel fordul a külföldi intézetek munkája, az ott alkalmazott módszerek felé. Közép-európai országokba, és New York-ban tanulmányozza a siketnémák gyógyító-nevelését. Munkásságára mindenki nagy elismeréssel tekint, mindig a váci intézet jólétének javításán, fejlesztésén és a siketnéma gyermekek minél eredményesebb oktatásán fáradozott. Legnagyobb érdeme, hogy a már elavulttá vált „vegyes módszer” helyett bevezeti a hangbeszéd tanításának akkor legfejlettebb változatát a váci intézetben. Az intézetben, más hasonlóan fontos változás is bekövetkezik igazgatói pályafutása alatt.

1876-ban majd 1881-ben a megnövekedett igényeknek és a magasabb követelményeknek köszönhetően bővíti az épületet, az osztálytermeket korszerűsíti, felszerelésüket bővíti.⁶²

⁵⁷ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 53-55.

⁵⁸ Samuel Heinicke dolgozza ki, szerinte a tiszta gondolkodás csakis hangos beszéd elsajátítása útján alakulhat ki, ő nem használja a mesterséges jelnyelvet.

⁵⁹ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 56.

⁶⁰ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 55-57.

⁶¹ 1822-1889, Schwarczer Antal fia

⁶² Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 57-58.

Az intézet, és általában a siketnéma oktatás területén elméleti munkássága is igen figyelemreméltó. Munkásságának középpontjában a hangbeszéd tanításának problémája áll. Célja, hogy a külföldön bevált módszert átvegye, természetesen a magyar nyelv sajátosságaihoz módosítva.

Fekete Károly munkásságával kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy elsősorban a siketnémák gyógyító-nevelésének elméleti kérdéseivel foglalkozik, többnyire didaktikai és módszertani problémákkal. Nem foglalkozik a hallási fogyatékosok jellemzésével, siketségük okaival, tüneteivel. Ő is elsősorban gyakorlati szakember, aki azon fáradozik, hogy megoldja a siketek beszédének alaki és tartalmi fejlesztését.

Az intézetben a század utolsó éveiben Bécsből kiinduló hallásnevelési irányzatával is találkozunk, mely a századfordulón bontakozik ki. A hallásgyakorlatok ráirányítják a figyelmet egy, addig elhanyagolt kérdésre. Szükséges a tanulók pontosabb orvosi és gyógypedagógiai vizsgálata, mivel a hallási fogyatékoság nem minden esetben egyenlő a siketiséggel, hanem számos változata lehetséges.

Az 1896-ben bevezetett „Szervezeti Szabályzat” 1900-ban, néhány paragrafusban módosításra kerül a fent említett vizsgálatok hatására. A tanulók adatait rögzítő dokumentumon feltüntetésre kerülnek a hallására vonatkozó adatok.

Mindezen változások a hallási fogyatékosok szelektálásának, illetve a differenciálódásuknak első lépései.⁶³

Számos helyen indulnak magánintézetek, tanfolyamok a 19. században a váci intézeten kívül, azonban ezek többnyire rövid életűek. Legtöbb esetben az alapító elhalálozik és nincs, aki folytatná munkáját, de még inkább az anyagi gondokra vezethető vissza a bezárás oka. Ezek az iskolák többnyire teljesen elszigetelten működnek, sokszor nincsenek teljesen tisztában a módszerekkel, nem ismerik teljes egészében a gyógyító-nevelés módszereit, természetét, ezért sokszor eredménytelen működésük. Azonban olyan is előfordult, hogy nem ismervén a váci intézet munkáját, ütemét, eszközeit jóval hamarabb kezdik el használni a hangbeszédre tanítást.⁶⁴

A magánintézményekben általában jómódú, vagyonosabb családból származó tanulók járnak, miután ezekben az iskolákban igen magas a tandíj. Ez iskolák fenntartói általában magánszemélyek, vagy családok, azonban az intézményes gyógyító-nevelés szélesebb körben való elterjedését megelőzően nem feltétlenül jövedelmező szándékból fakad, hanem

⁶³ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 67.

⁶⁴ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 67-68.

jótekonyságból segíteni akarásból. Nem egy esetben a magániskola kezdeményezője igen nagy áldozatot hoz, iskolája megnyitása érdekében. Később, mikor az intézményes gyógyító-nevelés széleskörűvé válik egyre nagyobb a jövedelemszerzésből alapított iskola, sokszor a társadalmi megkülönböztetésre helyeződik a hangsúly. Ez azért is lehetséges, mert a hallássérültek nevelésére egyre nagyobb az igény azonban az állam nem támogatja a hallássérültek oktatását, így itt is előtérbe kerül az anyagi érdekelttség.

Egyik figyelemreméltó próbálkozás egy református káplán, N. Fodor István nevéhez köthető, aki 1830-ban próbálkozik egy siketnéma gyermek tanításával. Tükörkontroll módszerrel illetve egy szájba helyezett facsiga segítségével hangbeszédre és szájról-leolvasásra tanítja meg a diákot. Ez a váci intézetben is feltűnést kelt. Az akkori igazgató Schwarczer Antal igen keményen bírálja a módszert, azonban a szakemberek ezt a kísérletezést figyelemreméltóbbnak tekintik, mint ahogy azt Schwrczer Antal fogadta.⁶⁵

Több hasonlóan figyelemreméltó tevékenységet végez néhány tanító az 1830-as években, mint Fehértemplomban Waszner tanító, Zala megyében Bánfalvi Lajos, 1880-as években Berencz Mihály. Ők is a hangbeszédre tanítás módszerét alkalmazzák.

Az 1830-as, 40-es években nyílik három magániskola, melyek közül a Budapesten működő Kőszeghy Bálint orvos munkássága tűnik ki. Olyan intézményt kíván létrehozni „*Fülgyógy és némák intézete*” elnevezéssel, melyben célja a siketnémák oktatásán kívül „*a beszéd műszereinek – amennyiben azoknak hibás volta az értelmes, tiszta és folyamatos beszédet gátolja – célszerű orvosi metodikai kezelése, a fülkórok rendszeres gyógyítása, tanítók képzése és a némák tudományos kiművelése*”⁶⁶ lenne. Ez azért is figyelemreméltó tevékenység, mivel a váci intézet ekkor még egyáltalán nem gondol hasonló problémára.

Kőszeghy a hallási fogyatékos diákokat különböző szempontok alapján 7 kategóriába sorolja. Vizsgálatai alapján a következő csoportokat állítja fel:

- okos-siketnémák,
- halló-okos-némák,
- siket-bohó-némák,
- halló-bohó-némák,
- hebegők,
- dadogók
- nyelvbajokban szenvedők.

⁶⁵ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 69-70.

⁶⁶ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 71.

Ez a csoportosítás, mely, mint láthatjuk, hogy nemcsak hallási fogyatékosokkal, hanem hallónémákkal és beszédhibásokkal is foglalkozik, olyan differenciálódást mutat, mely a tanulók képességeit veszi alapul, és amely külföldön még nem alakult ki ebben az időben. A differenciálódásból következtethetünk arra, hogy felismeri, hogy a különböző csoportoknak oktatásánál eltérő a tanulás ideje és módszere, és ezeket a különböző módszereket alkalmazná.

Kőszeghy szerint is a hangbeszéd elsajátítása a hallási fogyatékosok oktatásának célja, azonban úgy véli, hogy mindez akkor valósulhat meg, ha minél előbb nagyjából öt éves korban megindul a gyermek képzése. Intézményében nemcsak a hangbeszéd elsajátítását tervezi, hanem az ismeretek magas színvonalú elsajátítását, valamint egy bizonyos szakmában⁶⁷ való jártasság megszerzését is szorgalmazza.

Tervei azonban nem valósulnak meg, mindazonáltal tervei és elgondolásai igen jelentősek, mind elméleti, mind gyakorlati szempontból.⁶⁸

Az 1830-as években egy magánintézet is alakul Lipótszentmiklóson, 13 évig tudja fenntartani (1835-1848) alapítója, Mauksch Móricz. Első tanítványaival saját elképzelése alapján foglalkozik, de már ekkor is hangbeszédet tanítja nekik, később tökéletesíti módszerét. Mikor intézetét bezárni kényszerül Vácon megpályáz egy tanári állást, azonban ott elutasítják, mivel akkoriban még a váci intézetben a hangbeszéd oktatása nem jellemző.

1880-ban, Budapesten megnyíló két magánintézet is csak rövid ideig működhet, 5 illetve 12 évig. Ezek a tanulóihiány miatt zárják be kapuikat.

Székesfehérváron és Újpesten nyitnak meg magániskolákat 1890-es években, azonban ezek a magas tandíj miatt tanulóihiány maradnak és bezárnak.⁶⁹

Az intézmények mellett még tanfolyamokon van lehetőségük tanulni a siketnéma diákoknak. Ezek a tanfolyamok általában nem önálló jellegű intézmények, hanem valamilyen tanítóképzőhöz kapcsolódva működnek⁷⁰. Ilyen tanfolyam működik Pozsonyban, Nagykőrösön és Szegeden. Ezeken a tanfolyamokon ismerik meg a tanárjelöltek a siketekkel való gyakorlati foglalkozást, azonban ezek fenntartása igen nehézkes és a rendelkezésre álló idő sem elegendő a teljes felkészülésre, ezért nem vezetnek a kellő eredményhez.⁷¹

⁶⁷ Kertészet, műhelymunkák

⁶⁸ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 71-73.

⁶⁹ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 73-75.

⁷⁰ ma ezeket gyakorló osztályoknak nevezzük

⁷¹ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 75-76.

A XIX. században azonban nemcsak rövid életű intézmények alakulnak. Ezek között van magánintézmény, alapítványi intézmény, városi esetleg államilag támogatott intézmény is. Ebben az időben az állam még mindig nem tekinti feladatának a fogyatékosok oktatását, tehát teljes állami támogatást nem élvezhetnek.

Időben elsőként nyitja meg kapuit az „Izraelita Siketnémák Budapesti Országos Intézet”-e 1876-ban, Fochs Antal magánalapítványa segítségével.⁷²

1891-ben nyílik meg „A siketnémák oktatására képesítő tanfolyam gyakorló iskolája” Budapesten.⁷³ Ez akkor nyílik meg, amikor 1890-ben tanárjelöltek részére siketnémák oktatására elméleti tanfolyamot indítanak és ebben az iskolában tanulhatják meg a tanárjelöltek a gyakorlati munkát, azonban, amikor a váci intézet gyógypedagógiai munkáját 1895-ben újjászervezik, a budapesti gyakorló iskola megszűnik, 1896-ban önálló intézetté alakul és felveszi a „Siketnémák Budapesti Állami Iskolája” nevet.

1885-ben nyílik siketnémák számára magániskolát Temesváron, Aradon, Kaposváron és Kolozsváron, melyek az 1890-es évek folyamán intézetté fejlődnek.

Ezek az intézmények még nem működnek egységesen, igyekeznek a váci intézet példáját követni, módszereit átvenni, de alkalmazkodniuk kell a helyi viszonyokhoz. A intézmények egységesítése a XX. század elején indul meg.⁷⁴

Vakok oktatása

Az intézményes gyógyító-nevelés a siketnémák váci intézetével kezdődött, ezt követi 1826-ban a látási fogyatékosok részére megnyíló vakok intézete.

A XIX. század elején a vakok intézményes gyógyító-nevelésének szükségességét is felismerik. Megvalósítására Beitzl Rafael tanár teszi meg az első lépéseket, mikor 1825-1827. évi országgyűlés színhelyére, Pozsonyba utazik néhány tanítványával és ott bemutatót tart. Célja, hogy felhívja a figyelmet a vakok oktatására, illetve, hogy adományokat gyűjtsön az intézet megnyitása céljára.⁷⁵

⁷² Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 76.

⁷³ Ez a mai Budapesti Siketnéma Intézet elődje

⁷⁴ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 77-78.

⁷⁵ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 78.

Beitl Rafael életéről és származásáról igen keveset tudunk, és a források igen pontatlanok, hiányosak. Egy 1842-ben kelt emlékirat szerint cseh származású, és szaktudását a prágai vakok intézetében szerezte, azonban a szakirodalom német születésűnek tartja és a bécsi intézet volt növendékei közé sorolja. Valószínűsíthető, hogy mindkét forrás hiányos és Beitl Rafael cseh születésű és mindkét intézetben megfordult. Mindezek nem befolyásolják azt a tényt, hogy utódai és kortársai a vakokért tett fáradozásáért elismerik.⁷⁶

A vakok intézményes gyógyító-nevelése lassabban fejlődik, mint a siketek esetében. A század végéig mindössze egy intézet működik ezen a területen, a (következő hasonló intézet megnyitására 1900-ig várni kellett, ezt Kolozsváron nyitják meg).⁷⁷ A szakemberek a vakok oktatása terén is sokat fáradoznak azért, hogy az intézményes oktatást általánossá és széleskörűvé tegyék. Ugyanezt a küzdelmet tapasztalhattuk a hallási fogyatékosok oktatása terén is. 1910-re már 10 intézet fogadja a látássérült tanulókat, ami azt jelenti, hogy ezen a területen is kialakulnak az intézményes gyógyító-nevelés feltételei. Igaz itt valamivel több időt vesz igénybe az intézményhálózat kialakulása, mint a hallási fogyatékosok esetében.⁷⁸

A népiskolai keretek között való foglalkoztatást esetükben is elutasítják, mint a siketnémák ezen irányú törekvését. Erre a lépésre a beiskolázási arányszám növelése érdekében lenne szükség, tekintve, hogy a századfordulón mindössze 121 (88 fiú, 33 leány, 1899/1900-as tanév)⁷⁹ iratkozik be az intézetbe. Figyelembe véve a vakok akkori létszámát, ami 1900-ban 19,377 fő⁸⁰ volt, ez a szám igen alacsony, de a népiskolák nem vállalkoznak erre a feladatra.

Az intézetből kikerült vak fiatalok, nem tekinthetők oly mértékben önállónak, mint siket társaik, ezt a problémát már az 1940-es években felismerik, ezért ezt a problémát igen fontosnak tartják. 1843-ban egy olyan javaslat születik, miszerint minden vak fiatal, az iskolából kikerülve egy pártfogót kapna, aki segítségére van kenyérkereseti nehézségeiben. 1852-ben is elhangzik hasonló javaslat, mely „dolgozó-ápolda” felállítását javasolja, azonban bevezetésére 1882-ig várni kell, ugyanis ekkor hozzák létre a „Vakok Országos Önképző-Segély- és Nyugdíj Egylet”-ét. Célja az egylet tagjainak gyámolítása, elhunyt tagjainak lemenőit gondozni, nevelni, tehát mind szellemileg, mind fizikailag, mind erkölcsileg

⁷⁶ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 79.

⁷⁷ Évforduló – 110 éves a vakok kolozsvári intézete In.Olnile: <http://www.szabadsag.ro/szabadsag/servlet/szabadsag/template/print,PrintScreen.vm/id/48478> (2010. december 14.)

⁷⁸ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 88-89.

⁷⁹ Magyar Statisztikai Évkönyv (szerk. és kiad. a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal) 1900. év Bp, 1901. 408.

⁸⁰ Szekeres János: Vakságügyi statisztika főbb eredményei. Bp. 1916. 11-12.

támogatni a rászorulókat. Az egyesület azonban csak 1897-ig működik, és csak újjászervezés útján tudják megakadályozni megszűnését. Ezt úgy érik el, hogy az intézetben időközben létrejött segélyező bizottsággal egyesítik és „Vakokat Gyámolító Országos Egyesületté” alakulnak, és kiterjesztik a teljes vak lakosságra. Célja minél több iskola megnyitása, zenei fejlesztése, vakok ügye iránt felhívja a lakosság figyelmét. Az Egyesület munkája eredményesnek bizonyul, 1899-ben megnyitja iparképző és foglalkoztató műhelyét.⁸¹

A látási fogyatékosok oktatása terén nem tapasztalható oly mértékű fejlődés a század végéig, mint amit a hallási fogyatékosok oktatása terén tapasztalhatunk. Ennek egyik oka, hogy Magyarország a külföldön elért eredményeket, s kialakult eljárásokat igyekszik felhasználni, azonban e téren ott sincsenek kimagasló eredmények, új elgondolások, módszerek a tartalmi oktatás fejlesztésére. A vakok differenciálódása sem történik meg, Goldzieher Vilmos, szemészprofesszor, a század utolsó éveiben ugyan felveti a gyöngénlátók különválasztását a vakoktól, de ennek megvalósítása először csak 1908-ban következik be, értelmi fogyatékos vakokkal, illetve siketvakokkal is csak 1911-ben illetve 1910-ben foglalkoznak.⁸²

Vakok intézete

Fentebb már említettem, hogy a vakok intézményes gyógyító-nevelésének előmozdítója Beitl Rafael volt, aki 1825-27. évi országgyűlés helyszínére, Pozsonyba utazott néhány tanítványával, hogy felhívja József Főherceg Nádor⁸³, és az országgyűlésen részt vettek figyelmét a vakok oktatásának szükségességére és egy Pesti intézet felállításához anyagi támogatást kérjen .

Beitl Rafael elérte célját és az intézet felállítását helyesnek vélték, és szorgalmazták, azonban átmenetileg Pozsonyban az Országgyűlési képviselők Szállásán kezdhette meg működését. Ezt követően a nádor azon igyekezett, hogy az intézetet áthelyezzék Pestre, megismertesse a nagyközönséggel, fenntartásához anyagi támogatást szerezzen, valamint az intézet ügyeinek intézésére létrehozzon egy kormányzó bizottságot.

A létrehozott kormányzó-bizottság 1826. november 15-én tartotta első gyűlését, ahol megtárgyalták az intézet fenntartását és fejlesztését célzó munkálatokat.

⁸¹ Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 89-106.

⁸² Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969. 89-90.

⁸³ 1795-ben, I. Ferenc nevezte ki Magyarország helytartójává, legfontosabb célkitűzése az volt, hogy az ország jólétét elősegítse és szolgálja, 1796-ban nádorispánná, a Magyar Királyság első közjogi méltóságává választották

Az intézet 1827. március 4-én Pestre költözött, azonban egyenlőre csak bérelt helységet tudott fenntartani. A bizottság közleményben hívta fel nagyközönség figyelmét az adakozásra, mely igen eredményesre sikerült és hamarosan Az Üllői úton a Donner-féle házban kezdhette meg működését. 1930-ban ismét elköltözött a Kismező utcába.⁸⁴

Pesten az intézet, Beitl Rafael vezetésével, és Hertelendy Gáspár vak tanárral kezdte meg a működését, három diákkal. Hamar világossá vált ó, hogy elengedhetetlen egy Működési szabályzat megszerkesztése, mely magába foglalja, az intézmény működésének célját, valamint a tanítási tervet. 1827. március 31-i bizottsági ülésen, Scheidus Lajos, bizottsági tag benyújtotta az intézet számára elkészített Planumot.⁸⁵

A Planum első pontja leírja, hogy mi célt kell szolgálniuk az ilyen intézeteknek, hogy azok, akik elveszítették szemük világát, vagy vakon születtek, nekik is szükséges elméjük művelése, hogy hasznos tagjaivá válhassanak a társadalomnak.

A második pont felhívja a figyelmet, hogy egy ilyen intézetnek ki kell terjednie az egész országra, azonban elegendő támogatás híján, mivel állami támogatást nem kap, csak olyan diákok vehetők fel, akik ki tudják fizetni a tandíjat, illetve az ellátást. Továbbá úgy véli, hogy a törvényhatóságok feladata, hogy adományokat gyűjtsön annak érdekében, hogy bővíteni lehessen az intézetet, illetve a felvehető diákok számát.

A harmadik pont vázolja, hogy kik vehetők fel, az intézetbe, mik az intézetből kizáró okok. E szerint olyan növendékek vehetők fel, akik a költségeket meg tudják fizetni, más fogyatékkal nem rendelkeznek, megkapták a szükséges védőoltásokat, és akik életük hetedik, tizenkettedik, vagy tizennegyedik évében vannak. Felhívja a figyelmet, hogy azok a diákok, akik nem a megfelelő módon viselkednek, vagy nevelésük haszontalannak bizonyul, eltanácsolásra kerülnek.

A következő pont határozza meg, hogy milyen ismeretek megszerzését követelik meg. Első helyen a magyar nyelvet említi, azonban főként német nyelven folyik az oktatás. A kormányzó bizottság törekszik rá, hogy a német nyelv háttérbe szorításával a magyar legyen a oktatás nyelve.

Minden diáknak kötelező tanulnia:

- Vallástudományt,
- Olvasást,

⁸⁴ Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926. 5-7

⁸⁵ Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926. 7.

- Írást és helyesírást,
- Fejben, illetve táblán való számítást
- Magyar nyelvet
- Német nyelvet
- Alapvető természettudományi ismereteket,
- Zenét

Ezen alapokat megtanulva két vonalon folytathatják tanulmányaikat. Az egyik vonal azokra érvényes, akik a tanulmányai befejezése után maguk keresik meg a kenyerüket. Nekik kézi mesterségeket oktatnak, amit maguk választhatnak ki, ez lehet kosárfonás, szalmafonás, papucs készítés, kötés, varrás, selyemfonás, és még számos mesterség közül válogathatnak.

Azoknak, akiknek megvan az anyagi hététerük, és nem szorulnak később kenyérkereső elhelyezkedésre, nekik az intellektuális tárgyak tanulását ajánlják, mint a geográfia, a történelem, matematika, a természettudományok bővebb ismerete, pszichológia, idegen nyelvek, és a muzsikában való magasabb jártasság megszerzése.

A Planum ötödik és egyben utolsó pontja meghatározza a személyzet létszámát, illetve tevékenységének körét. Az iskola napirendjét, hogy mikor kell felkelni, mikor vannak az étkezések, a tanórák, mennyi időt kell tölteni olvasással, az ünnep- és vasárnapok rendjét, meghatározza, hogy egy héten kétszer el kell vinni a gyermekeket játék céljából a szabadba.

Előírja, hogy milyen élelmiszerek fogyaszthatók, milyen összetételűnek kell lennie az ebédnek, vacsorának (leves főzelék, hús, zöldség...)

A szükséges ruhadarabokat, illetve tisztálkodási kellékeket. Milyen ruhát kell hordaniuk a fiúknak és a lányoknak, abból mennyi garnitúra váltással kell rendelkezniük.

Végül a féléveket lezáró kötelező próbatételeket ismerteti.⁸⁶

Az intézet működését 1838-ban egy nagy árvíz zavarja meg. Az akkori igazgató, Doležalek Antal, ezekkel a szavakkal jellemzi, és írja le, miként élték meg a csapást:

„A gyöngébbek – úgymond – keserve sírás és jajveszékelésben törtek ki vagy imádságban kerestek vigasztalást, azonban a többség rettenthetetlen bátorsággal markolta fel holmiját és cipelte védettebbnek látszó helyre, a padlásra. Bámulandó volt a járás-keelésben észlelt biztonságuk, mintha csak a veszély megnyitotta volna szemüket. S az

⁸⁶ Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926. 10-16.

árvízveszély növekedésével az életösztön, mely az embert utolsó pillanatig el nem hagyja, biztonsági helyek elgondolására és feltalálására készítette őket. Ebből kifolyólag csolnakot kértek, mely őket a Városliget emelkedettebb helyére szállítaná, jóllehet azon a helyen sohasem fordultak meg. Megérzésük helyes volt, mert valóban a város határának ez a része mentes volt az árvízszedelemtől.”⁸⁷

A nádor annak ellenére, hogy el volt foglalva a lakosság nyomorának enyhítésével, a károk eltüntetésével, nem feledkezett meg a vakokról sem. Arra törekedett, hogy számukra átmeneti elhelyezést biztosítsanak, ahol zavartalanul folytatódhat az oktatásuk, erre alkalmas hely volt szentgyörgyi Horváth János által felajánlott nyaraló. A nádor és felesége Mária Dorothea, nagymérvű adományokat jutatott a vakok részére, ruhaneműket, anyagi támogatást. A bizottság felhívása is eredményes volt, az ország minden pontjáról érkeztek a könyöradományok.

A nádor neves hazai és külföldi szakemberekkel készíttetett terveket az új vakok intézetének felállítására, a terv jóváhagyása után rögtön neki is láttak az épület felépítésének, az alapkővet 1842. október 3-án tették le, és mely 1901-ig szolgálta a vakok oktatását 100-100 férőhellyel.⁸⁸

Itt megemlíteném, hogy a Magyar Statisztikai Évkönyv adatai szerint még a század végén sem érik el ezt a létszámot. Az 1893/94. tanévben 65 fiú és 27 leány tanul az intézetben, a nevelők száma pedig 18 fő, és az 1899/1900. tanévben is csak 121 diák vesz részt az oktatásban.⁸⁹

A nádor az intézet megnyitása óta törekedett arra, hogy elérje annak országosítását, gyűjtési akciókat szervezett, fejlesztéseket hajtott végre, hogy előteremtse az államosításhoz szükséges anyagi hátteret.

1847. január 13-án a nádor elhunyt, ami nem csak az országnak volt gyásza, hanem a vakoknak is, akik elvesztették pártfogoltjukat. A magyar nemzet olyannyira hálás volt

⁸⁷ Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926. 19.

⁸⁸ Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926. 20-22.

⁸⁹ Magyar Statisztikai Évkönyv (szerk. és kiad. a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal) 1895. évi Bp. 1896, 422. p, illetve 1900. év Bp, 1901. 408. p.

tevékenységéért, hogy emlékét törvénybe foglalták, melyet az 1848. évi I. törvénycikk mondott ki.

„dicsőült József nádor emléke törvénybe iktattatik

Elhunyt cs. kir. austriai főherczeg József, Magyarország nádora, az isteni gondviselés változhatlan végzete által az élők sorából elszóllítván, az ország Rendei nevének a maradék előtt is dicsőített felmutatása végett, Ő Felsége megegyezésének hozzájárultával elhatározták:

1. § József nádor azon ernyedetlen buzgalomért, mellyel félszázadon keresztül, nem ritkán nehéz körülmények között, a hazának ügyeit vezérlette, a nemzet háláját teljes mértékben kiérdemelte.

2. § A történetkönyv azon gyászlapjára, mellyre mulandó éltének utolsó órája jegyezve van, az ország Rendei ezennel reá írják nevének a nemzet kebelében el nem mulható emlékezetét.”⁹⁰

József főherceg nádor helyébe fia, István nádor lépett, aki apjához hasonlóan szívében viselt a vakok sorság. Egy levélben felhívja a kormányzó-bizottságot, hogy az intézet vagyoni helyzetéről készítsen egy teljes kimutatást és azt terjessze az országgyűlés elé, azonban ezt már nem tudják végrehajtani a küszöbön álló forradalom miatt.⁹¹

A forradalom alatt a vakok, Buda ostromakor kénytelenek voltak elmenekülni. A Váci Siketnéma Intézetben kaptak ideiglenes menedéket.

A forradalom és szabadságharc éveiben az országosítás ügyében nem történt előrehaladás. Az intézet új igazgatója Halványi Ev. János is tisztában volt azzal a ténnyel, hogy az intézet csak akkor tud zavartalanul és hatásosan működni, ha elérik az országosítást. A következő igazgató, dr. Mihályik Szidor (Dr. Mihályik Szidor 1869-1895-ik igazgatja az intézetet. A magyar vakoktatás legjelesebb képviselőjének tartják) ennek érdekében megírja „*Vakokról*” című könyvét, melyet József nádor emlékére ajánl fel, és melyben leírja, hogy a

⁹⁰ 1848. évi I. törvénycikk Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5269> (2010. november 3.)

⁹¹ Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926. 28-30.

nádor milyen fejlesztéseket hajtott végre az intézet életében, illetve, hogy minden egyes lépésével az országosítás elérésére törekedett. Továbbá olyan átfogó információkat közöl venne a vakokról, melyeket leendő gyógyepedagógusok, lelkészek, esetleg átlagembereknek tudniuk kell vagy érdemes. Leírja a vakság lehetséges okait, vakokkal való bánásmódot.

A bizottság az államosítás megvalósítása érdekében tárgyalásokat indított, melyre Bárá Eötvös József elismerését fejezte ki. A felek tizenöt pontban foglalták össze a kívánalmakat. Sajnos a báró halála miatt (1871. február 3.), szándékát nem valósíthatta meg. Hosszas küzdelmek eredményeként 1873. március 11-én elfogadták és aláírták az intézet államosításáról szóló javaslatot, mely az 1873. évi XXXI. törvénycikk hatályba lépésével szentesítve lett.⁹²

„...a vakok buda-pesti intézetéről

1. § "A vakok budapesti intézete" az alapítókkal e tekintetben 1873. évi márczius 11-én kötött következő szerződés értelmében ezennel államintézetnek nyilvánítatik:

"A vakok pesti intézetének országosítása iránt kötött szerződés"

Egyrészt a vakok pesti intézetét kormányzó bizottság, mint az alapítók igazolt meghatalmazottja, másrészt pedig a magyar állam képviselőjében a vallás- és közoktatási ministerium közt a pesti vakok intézetének országosítása iránt a következő szerződés kötött:

1-ször. A vakok pesti intézetét kormányzó bizottság a pesti vakok intézetét összes ingó és ingatlan vagyonával, az intézet országosítása, úgy annak további kezelése és vezetése végett a magyar államnak, illetőleg a vallás- és közoktatási ministeriumnak a tényleges átadáskor fennálló vagyoni állapot szerint oly módon engedi át, hogy a kormányzó-bizottság az átadás napján az intézet felett rendelkezni és befolyást gyakorolni

⁹² Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926. 31-41.

megszűnend s azontul ott a teljes rendelkezési jog, mennyiben a szerződési egyes pontok kivételt nem tesznek, a magyar államot vagyis ennek képviselőjében a kormányt illetendi...

... 2. § Az intézet mind tanrendszert, mind vagyonát illetőleg a magyar kir. vallás- és közoktatási ministerium ügykezelési körébe osztatik be.

3. § Az intézet összes ingó és ingatlan vagyona jelen törvény életbeléptetésétől kezdve mint államvagyon az erre hivatott államhatóságok által kezeltetik.

4. § Az intézet alapító tagjai- és jogutódainak az általok vagy elődeik által tett alapítványokra nézve szerződésileg fenntartott növendék bemutatási joguk ezennel biztosittatik.

5. § Jelen törvény végrehajtásával a vallás- és közoktatási minister bizatik meg.”⁹³

Az országosítást követően az intézet igazgatását az állam veszi át, és az intézet fenntartója a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium lett. Ezáltal megszűnik a kormányzó-bizottság szerepe, megszűnnek a könyöradományok gyűjtése is.

A kultuszminiszter első feladata, az intézet belső szervezetének kiépítése, melyhez külföldről kér segítséget, hogy a modern, nyugati államok mintájára alakíthassa át az intézetet. Reinhardt Gusztávot kéri fel a minisztérium, hogy mondjon véleményt a jelenlegi működésről, illetve javaslatot, hogy miként tehetik alaposabbá, színvonalasabbá az oktatást.

Erre az intézkedésre reagálva dr. Mihályik Szidor kifejti javaslatát, miszerint a vakok intézeteinél három oktatási vonal áll egymással szemben, a vallásos, szellemi, a zenei és a kézművesi rendszer. A vallásos, szellemi rendszer nem ad megfelelő képzettséget, ahhoz, hogy a vak fiatal, az intézetből kikerülve megállhasson saját lábán, élete végéig támogatásra

⁹³ 1873. évi XXXI. törvénycikk Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5603> (2010. december 14.)

szorul, a zenei vonalat képviselő iskolák is kezdik felismerni, hogy nem minden vaknak van meg a kellő tehetsége a zenéhez.

A három irányzatot ötvözni kell, illetve a tanuló egyénisége, illetve rátermettsége alapján kell kiválasztani a számára megfelelő képzést. Elvi szempontokat figyelembe véve készítik el az új tanterv-vázlatot, melyet aszerint változtatott, hogy kivette a tantervből azokat a tárgyakat, melyek nem feltétlenül szükségesek, illetve új kézműves tárgyakat vett fel (a kefekötést és a kötélgyártást). A tanterv megjelöli a kötelező tárgyakat, melyek a hit- és erkölcsstan, magyar nyelv, számtan, mértan és alaktan, technológia, földrajt és történelem, természetrajz, természettan, polgári jogok és kötelességek, azonban azt nem említi a heti óraszámot. Továbbá előírja a rendszeres felolvasást, heti 4-5 órában. Minden jel arra mutat, hogy mindez valóban csak vázlat volt, ugyanis semmiféle irat nincs arra vonatkozólag, hogy ez jóváhagyásra került.⁹⁴

Az 1890-es években újabb változások következnek be. 1895-ben Pivár Ignác(1843-1905) kerül az intézmény élére. Hittant tanított a siketnémák intézetében, majd 1892-1895-ig annak igazgatója, a rend, fegyelem és munka embere volt. Első feladata az intézetben, egy ideiglenes tanterv elkészítése volt, mely az 1895/1896. tanévben került bevezetésre és 1902-ig maradt érvényben. Feladatának érezte, hogy a vak diákokat olyan ismeretekkel ruházza fel, amit az ép gyermekek is elsajátítanak, és tovább képezhetők legyenek zenei vagy ipari pályán. Figyelemben tartva az intézmény akkori helyzetét 5 osztályt állított fel:

- előkészítő-osztály (feladata a vak növendéket fejlődését akadályozó tényezők elhárítása)
- elemi osztályok (azon ismeretek elsajátítása, melyet a népiskolákban követelnek meg)
- ismétlő-tanfolyam (az ipari- illetve a zenei osztályokban tanuló diákok elemi ismereteinek megtartása, illetve továbbfejlesztése a cél)
- iparososztályok (egyénilag kiválasztott iparos szakma kitanulása)
- zeneosztályok⁹⁵

Szükségessnek tartotta a szervezeti szabályzat azon pontjának megváltoztatását, mely a felvehető diákok korát határozza meg. 8-10 évben határozta meg ezt a kor, mely intézkedéssel, mihamarabb el kívánta kezdeni a gyermekek oktatását.

⁹⁴ Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926. 44-47.

⁹⁵ Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926. 50.

Zeneszeretete ellenére, nem értett egyet azon törekvésekkel, ha egy növendék annak ellenére zenét tanul, hogy ahhoz semmiféle tehetsége nincs, szerint ez nem vezethet tisztességes megélhetéshez. Az ilyen diákoknak ipari oktatást javasolt.

Nagy változás volt a vakok oktatásában, mikor 1901-ben átvehették az Istvánút és Hungária körút keresztezésénél felépült intézetet. Az épület 200 növendék befogadására épült, 167 teremben folyhat a tanulás és a mindennapi élet. A kerthelység is alkalmas oktatás céljára, így ősszel és tavasszal itt tartják a tanórákat. Sajnálatos módon Pivár Ignác nem sokáig élvezhette ezt, mert 1905-ben, betegségében elhunyt.⁹⁶

Az intézet működése során hamar bebizonyosodott, hogy szükséges van tantervre, mert e nélkül nem lehet eredményesen oktatni. Az első tantervet Beitl Rafael készíti el, majd egy tanterv-vázlatot szerkeszt dr. Mihályik Szidor, és egy ideiglenes tanterv készül Pivár Ignác szerkesztésében. A végleges tanterv 1905-re készül el, melyet az 1905/1906. tanévben alkalmaznak először.

A végleges tanterv elősegíti a braille-ábécé végleges formájának kialakítását. Többen foglalkoznak az ábécé magyarosításával, de a megfelelő formát Pivár Ignác éri el, ő Louis Baille elképzelését ragadja meg, miszerint a betűk hasonlóságát, fonetikai képét kell megragadni, rendszere átlátható, logikus. Az ábécé végleges formáját Herodek Károly javaslatára 1901-ben fogadják el.

A magyar braille-ábécé elfogadása lehetővé teszi a tankönyvek nyomtatását is, illetve a vakok könyvtárának a létesítését. A tankönyveket az intézet braille-nyomdájában készítik. A könyvtár gyarapításában a tanulók is részt vesznek, könyveket másolnak, illetve magánemberek önszorgalomból elsajátították a braille-írást és díjmentesen másolják a könyveket vakok részére.⁹⁷

Louis Braille 1809-ben született Franciaországban. Látását apja műhelyében veszítette el három évesen, egy baleset következtében. A párizsi vakok intézetében tanult, kitűnő eredményekkel, 21 évesen segédtanárrá nevezik ki. 43 éves korában halt meg tüdőbajban. Írásmódját 1829-ben publikálta. Írásrendszerét 1854-ben ismerték el.⁹⁸

Pivár Ignác munkássága alatt a zeneoktatás háttérbe szorult a ipari oktatás mellett. Az megújított Működési Szabályzat, módosítja a zeneoktatást. Az első négy évben kötelezővé

⁹⁶ Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926. 49-56.

⁹⁷ Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926. 60-61.

⁹⁸ Dr. Méhes József: Tiflopedagógia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990. 177-178.

teszik a zongora és hegedő oktatását, azonban ezalól a zenetanár felmentést javasolhat, ha a növendék nem mutat semmiféle tehetséget a zene iránt, ez esetben ipari vonalon folytatja tanulmányait. Az első két évfolyamban kizárólag hegedűt és zongorát tanulnak, majd a harmadik évfolyamtól a hegedűt felválthatják gordonra vagy gordonkára.⁹⁹

1911/1912. tanévben tesznek kísérletet először gyengetehetségű vak gyermekek oktatásával, erre külön osztályokat hoztak létre és képezték ki tanárokat. A képzés eredményesnek bizonyult, és folyamatosan indítanak ilyen gyermekek részére osztályokat.¹⁰⁰

Az 1907. évi magyarországi szemorvosok gyűlésén adtak hangot annak a kívánságnak, hogy a közelgő népszámlálás keretén belül adatgyűjtést rendeznének vakok érdekében. A magyar királyi Statisztikai hivatal biztosította az ez ügyben felállított bizottságot, hogy ebben közreműködik. Végrehajtására egy űrlapot készítettek, mely két részből állt. Az első rész általános demográfiai adatokat taglalta, a második részben a vakság okára, azt kiváltó betegségekre, ezzel összefüggő egyéb betegségekre illetve a vakok szociális viszonyaira volt kíváncsi. Az 1912. évi népszámlálás 18.699 vakot jegyzett fel.¹⁰¹

Az 1914/1915-ös tanévben az intézet nem kezdhette meg az oktatást. Ideiglenesen „*Biztosító Intézetek Hadikórházává*” alakult át és 500 sebesült katona fogadására alakították át.¹⁰²

Az intézet 1926. január 1-je óta viselheti a „Vakok József nádor Királyi Országos Intézete” nevet, alapítójának és pártfogójának tiszteletére, melyet az intézet 100 éves fennállásának alkalmából, és a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hozzájárulásával, vehetett fel.

A vakok országos intézetén kívül látássérült gyermekek oltatásával foglalkozik még a „*Lovag Wechselmann Ignác és neje Neuschloss Zsófia vakok-intézete*” is. Az intézet 1908-ban kezdte meg oktatási munkáját Budapesten, 25 növendékkel, akiket teljesen díjmentesen tanulhattak, az intézet költségvetése terhére. Az elméleti oktatáson kívül zenét, székfonást és kefekötést tanultak.

⁹⁹ Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926. 63-64.

¹⁰⁰ Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926. 69.

¹⁰¹ Szekeres János: A vakságügyi statisztika főbb eredményei. Bp. 1916. 3-12.

¹⁰² Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926. 73-74.

Tankötelezettség bevezetése

A siketnémák és vakak oktatásának fejlődése során megfigyelhettük, hogy hiába nyílnak intézetek, a teljes iskoláskorú fogyatékos lakosság beiskolázása nem történik meg. Ennek oka egyrészt az lehet, hogy ezen intézményeket az állam még nem támogatja, és túl magasak a tandíjak, ahhoz, hogy egy átlagos család azt ki tudja fizetni, illetve a fogyatékosokat kizárják a népiskolai rendszerből.

Tankötelezettség téren az 1922. évi XXX. törvénycikk, hoz változást, mely megerősíti az általános tankötelezettséget, megerősíti, hogy a fogyatékkal rendelkező diákok nem látogathatják a népiskolákat, azonban kimondja számukra is a tankötelezettséget, illetve a vallás- és közoktatásügyi minisztert utasítja, hogy rendeletben szabályozza a rendes oktatásból kizárt tanulók hogyan tegyenek eleget tankötelezettségüknek.

„...7. § A tanítóttestület (tanító) előterjesztésére és az elsőfokú iskolai hatóság (gondnokság, iskolaszék) javaslatára a kir. tanfelügyelő a szükséghez képest hosszabb vagy rövidebb időre kizárja a gyermeket a nyilvános iskolából, ha

1. oly szervi fogyatkozása van, amely a tanulmányokban való normális előhaladást lehetetlenné teszi,

2. ragályos vagy undort keltő betegségben szenved,

3. elmebeteg vagy tompa-elméjű,

4. a többi gyermek erkölcsiségét veszélyezteti.

A nyilvános iskolából kizárt gyermekekre nézve az iskoláztatás kötelessége fennmarad, oktatásuk ügyét a vallás- és közoktatásügyi miniszter az érdekelt miniszterekkel egyetértőleg rendeletben szabályozza...”¹⁰³

¹⁰³ 1921. évi XXX. törvénycikk Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7486> (2010.november 28.)

A törvény megerősíti, az 1868. évi XXXVIII. törvényben foglaltakat, miszerint azt a szülőt, gondviselőt, aki nem tesz eleget a törvénybe foglaltaknak bírságot szabnak ki.

„...8. § Azt a gondviselőt (1. §), aki a gondviselésében levő és iskoláztatási kötelesség alatt álló gyermeket a rendes iskolai beiratások alatt be nem iratta, a községi előljáróság határidő kitűzésével írásban felhívja kötelességének teljesítésére és mulasztásának igazolására. Ha a gyermek gondviselője ennek a felhívásnak eleget nem tesz és a gyermeket a felhívásban megállapított határidőben sem iratja be valamely nyilvános iskolába és ezt a mulasztását elfogadható okkal igazolni nem tudja, kihágást követ el és hatszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő. Ez a pénzbüntetés behajthatatlanság esetében elzárásra is átváltoztatható...”¹⁰⁴

Az 1920. június 4-én aláírt Trianoni békeszerződés is tovább nehezíti a gyógypedagógiai beiskoláztatási helyzetét, mivel az elcsatolt területeken számos gyógyító-nevelő intézet működött. A siketnéma intézetek száma 16-ról 9-re csökkent, ezáltal a tanulólétszám is, illetve a vakok 10 intézménye közül mindössze 5 maradt az ország területén.¹⁰⁵

Néhány momentum a jövőre nézve

Integrációs törekvések röviden

Az integráció pedagógiai megközelítése azt jelenti, hogy a sajátos nevelési igényű (SNI) (fogyatékos) gyerekek ép társaikkal együtt nevelődnek, tanulnak a lakóhely szerinti többségi közoktatási intézményben.¹⁰⁶

¹⁰⁴ 1921. évi XXX. törvénycikk Online: <http://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7486> (2010.november 28.)

¹⁰⁵ Gordosné Szabó Anna: Bevezető általános gyógypedagógiai ismeretek. Nemzeti Tankönyvkiadó Bp. 2004. 31-33

¹⁰⁶ Lőrinczné Kovács Terézia – Ruff Ágota – Székelyné Kárpáti Ildikó: Inkluzív nevelés, Útmutató vak és aliglátó gyermekek, tanulók együttneveléséhez, sulíNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht. Bp. 2007. 6.p online: www.sulinovaadatbank.hu/letoltes.php?d_id=14905 2010.augusztus 14

Az együttnevelés gondolata már a 19. században felmerült, orvosok és pedagógusok is támogatták. Ez a szemlélet a második világháború után tovább erősödött. A 20. század második felétől az esélyegyenlőség megvalósításának igénye felerősödött, ennek jegyében merült fel az együttnevelés gondolata is. Az Európai Közösség oktatási miniszterei 1984-1987-ben programot készítenek az integráció megvalósítására. 1990-ben az EU oktatási testülete elfogad egy határozatot a közös oktatási integrációs politikáról. 1989-ben New York-ban Nemzetközi Egyezmény születik a gyermek jogairól, ennek értelmében a szülők sérült gyerekek beírásthatják a lakóhelyük szerinti közoktatási intézménybe. Az 1991. évi LXIV. Tv. kihirdeti a Magyar Köztársaság Nemzetközi Egyezményhez való csatlakozását. Az 1985-ös közoktatási törvény már lehetővé tette, hogy az általános iskolás vak gyermekek a helyi általános iskolába járjanak. Az integráció kiszélesedését az 1998. évi XXVI. Törvény biztosította.¹⁰⁷

Az integráció célja az egyenlő esélyek megteremtése. A fogyatékos gyerekek családjukkal élve, lakóhelyükhöz közel járhasson iskolába. Az integráció feladat a gyerekek képességeinek fejlesztése, képességeinek kibontakoztatása, a szükséges speciális feltételek megteremtése, támogató, segítő programok kidolgozása.

¹⁰⁷ Lőrinczné Kovács Terézia – Ruff Ágota – Székelyné Kárpáti Ildikó: Inkluzív nevelés, Útmutató vak és aliglátó gyermekek, tanulók együttneveléséhez, sulíNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht. Bp. 2007. p. 6-7.

Vélemény, tapasztalatok

Fogyatékos; ez mit jelent? Ki tekinthető ma fogyatékosnak? Mit jelent az, hogy valaki fogyatékos?

„Fogyatékos^{ság}: Eredete szerint orvosi fogalom, olyan állapot megjeleölése, mely genetikai okokból vagy valamilyen károsodás következtében keletkezett. Mai tudásunk szerint orvosi módszerekkel nem befolyásolható, bár egyes tünetek enyhítésére lehetőség van.”

„Fogyatékos személyek: Gyógypedagógiai nevelést igénylő személyek. Főbb csoportjai: értelmi fogyatékosok, látássérültek, hallássérültek, mozgáskorlátozottak, beszédben akadályozottak, teljesítmény- és viselkedészavarokkal küzdők. Nevelésük, oktatásuk, fejlesztésük sajátos pedagógiai eljárások alkalmazását igényli és ezért korábban szinte kizárólag speciális intézményekben történt...”¹⁰⁸

A szakirodalom ma így magarázza ezt a két fogalmat. A fogyatékos^{ság} tényét ma már elfogadjuk, azonban ez nem volt mindig így. Megtudtam, hogy a korai időkben nem ismerték e betegségek eredetét, sokszor féltek tőle, mert sátáni eredetűnek tartották, azonban előfordult, hogy csodálták őket, az ókorban például a vakokat tisztelték, mivel kiváló jósoknak tartották őket. Aztán idővel felismerték, hogy a fogyatékos személyek, ugyanolyan emberek, mint ők, csak épp nem látnak, nem hallanak, nehezen mozognak. Felismerik azt is, hogy ugyanúgy megtaníthatók azokra a dolgokra, mint ép embertársaik, azonban ezt sok neves pedagógus nem fogadja el, elutasítja tanuláshoz való jogukat. Szerencsére azonban többen is pártfogásukba vették őket, melynek következménye az oktatásukra kialakított módszerek sokasága. Létrehoznak számunkra gyógyító-nevelő intézeteket, kialakulnak azok az eljárások, módszerek, írásrendszerek, melyek segítségével még könnyebben tudnak tanulni. Eleinte csak

¹⁰⁸ Pedagógiai Lexikon I. kötet A-H. főszerk. Báthory Zoltán, Falus Iván. Keraban Könyvkiadó Bp. 1997. 522.

külön intézményekben tanulhatta, de a Végül a XX. század végére már az épekkel együtt, integrált körülmények között szerezhették ismereteiket.

Dolgozatom megírásában egy kis nehézséget okozott, hogy kezdetben végeztem egy kisebb irodalomkutatást, és sajnálatos módon a szakirodalom nem bővelkedik ebben a témában, illetve a talált könyvek irodalomjegyzékében megjelölt művek nagy részét nem találtam meg az általam megkeresett könyvtárak egyikében sem. Ennek valószínűsíthető oka, hogy igen régi kiadásúak voltak, és az on-line katalógusok, ezeket a köteteket nem tünteti fel.

Azonban a téma olyannyira érdekelt, hogy ez nem szeghette kedvem, tovább kutakodtam. Gyógypedagógiai tankönyveket olvastam, melyek azonban mindössze egy-két oldalnyi történeti részt közöl (ez érthető is és nem szabad a szemükre vetni, mivel nem történeti tárgyalású könyvről volt szó, hanem gyógypedagógiai általános műről, nem tartozott igazán a tárgykörébe, illetve inkább a épp aktuális helyzet mutatta be).

Érdekeltek a statisztikai adatok is, hogy egyáltalán mikor kerültek először regisztrálásra. Ehhez a Magyar Statisztikai évkönyveket tanulmányoztam 5 éves szakaszokban, az 1872. évi (I. évfolyam) adatoktól kezdve 1925-ös adatokig. Az első erre vonatkozó adatot az 1895. évi kötetben találtam, mely visszamenőleg közölte a fogyatékosokról gyűjtött népszámlálási adatokat. A továbbiakban népességszámukon kívül az oktatási intézményekbe felvett diákok számát is közli.

Ami számomra még nagyobb kihívást jelentett, az a jogi ügyekben való eligazodás volt. Abból indultam ki, hogy az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk említ először fogyatékosokat az oktatás terén, azonban őket ekkor még kizárják a népoktatási rendszerből. Sajnos további utalásokat nem találtam, míg az egyik általános gyógypedagógiai könyvben megtaláltam az 1921. évi XXX. törvényt, amely kiterjeszti a fogyatékosokra is a tankötelezettséget.

Látható volt, hogy a társadalmi változások milyen hatással voltak a fogyatékosok oktatásügyére. Az épek oktatásának általánossá válása, illetve a tankötelezettség bevezetése, ezek mind maguk után vonzották a fogyatékosok oktatásának fejlődését, rámutattak oktatásuk szükségességére.

Az on-line lehetőségeket is megpróbáltam igénybe venni, azonban itt fogyatékosok téren még szegényesebbek a dokumentumok, lehetőségek. Például számomra nagyon meglepő volt, hogy a Vakok intézetének honlapján a múltra vonatkozólag semmiféle adatot nem találtam, a Váci siketnéma intézet honlapja közöl néhány fontos információt, illetve összegyűjti az intézet igazgatóinak névsorát és, hogy mikor töltötték be ezt a posztot.

Eredeti elgondolásom az volt, hogy általában a fogyatékosokról írok, de végül, hogy ne legyen túl terjedelmes csak a siketekkel és a vakokkal foglalkoztam (azért rájuk esett a

választásom, mert velük kapcsolatban jelennek meg az első intézmények, őket kezdik el legelőször oktatni). Így is sok hasznos és információt tudtam meg a fogyatékosokról, illetve bővebben a siketekről és a vakokról.

Felhasznált irodalom

- Biblia (ford. Heltai Gáypár) Online: <http://biblia.biblia.hu/> (2010. december 15.)
- Dr. Méhes József: Tiflopedagógia. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990.
- Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet I. Tankönyvkiadó, Bp. 1969.
- Gordosné Dr. Szabó Anna: Gyógypedagógia-történet II. Tankönyvkiadó, Bp. 1969.
- Gordosné Szabó Anna: Bevezető általános gyógypedagógiai ismeretek. Nemzeti Tankönyvkiadó Bp. 2004.
- Hegedűs Lajos - Kurunczi Margit – Szeppesyné Judik Dorottya - Pajor Emese - Könczei György: A fogyatékosügy hazai és nemzetközi története, Jegyzet, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar, Budapest 2009. In: Online: <http://e-oktatas.barczi.hu/extra/tudasbazis/> (2010. december 15.)
- Herodek Károly: Emlékkönyv a Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézete 100 éves fennállásának ünnepe alkalmára. Franklyn Ny. Bp, 1926.
- Lőrinczné Kovács Terézia – Ruff Ágota – Székelyné Kárpáti Ildikó: Inkluzív nevelés, Útmutató vak és aliglátó gyermekek, tanulók együttneveléséhez, sulinova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht. Bp. 2007. online: www.sulinovaadatbank.hu/letoltes.php?d_id=14905 2010.augusztus14
- Magyar Statisztikai Évkönyv (szerk. és kiad. a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal) 1895. évi 1900. év Bp,
- Online törvénycikk-gyűjtemény In: <http://1000ev.hu/> (2010. december 15.)
- Online: <http://jovice.obur.sk/chazar-andras/> (2010. december 11.)
- Pedagógiai Lexikon I. kötet A-H. főszerk. Báthory Zoltán, Falus Iván. Keraban Könyvkiadó Bp. 1997.
- Plutarchos: Párhuzamos életrajzok II. Osiris, Bp, 2001.
- Szekeres János: Vakságügyi statisztika főbb eredményei. Bp. 1916.

- Évforduló – 110 éves a vakok kolozsvári intézete In.Olnile:
<http://www.szabadsag.ro/szabadsag/servlet/szabadsag/template/print,PrintScreen.vm/id/48478> (2010. december 14.)